

КЛЮЧОВІ МІРКУВАННЯ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Реагування на виклики у сфері опіки та догляду за дітьми в умовах війни в Україні

THE UKRAINE CHILDREN'S CARE GROUP

Висловлення подяки

Цей документ розроблено під егідою Ukraine Children's Care Group, утвореною Глобальною платформою співпраці задля трансформації системи опіки та піклування над дітьми **Global Collaborative Platform on Transforming Children's Care (GCP)**, та є результатом спільних зусиль міжнародних і місцевих організацій та мереж громадянського суспільства. Ураховуючи багаторічний досвід роботи та накопичені експертні знання у цій сфері, члени цієї групи підготували збірку технічних спостережень та рекомендацій для фахівців-практиків та посадовців, які працюють у сфері опіки та піклування над дітьми та намагаються забезпечувати захист дітей, які опинилися без супроводу дорослих чи були розлучені зі своїми сім'ями внаслідок війни в Україні, зокрема дітей, які знаходяться в альтернативному догляді.

Photo: Save the Children

ДО СТВОРЕННЯ ЦЬОГО ДОКУМЕНТУ ДОЛУЧИЛИСЯ:

Better Care Network, Catholic Relief Services, Changing the Way We Care, Eurochild, Family for Every Child, HDPI (Humanitarian Development Partnerships), Hope and Homes for Children, International Social Service (ISS), Lumos, Maestral, Missing Children Europe, Save the Children, SOS Children's Villages, SPOON, Child Protection Sub-Cluster in Ukraine.

Вступ

КРИЗИ ГУМАНІТАРНОГО ХАРАКТЕРУ, такі як конфлікт, створюють серйозні загрози для здоров'я, безпеки та благополуччя дітей, сімей і громад. Криза руйнує звичні для дітей умови життя, їхнє соціальне та культурне середовище, порушує повсякденні події та діяльність, що наповнюють життя дітей та дозволяють їм досліджувати світ і виражати себе у комфортний та безпечний спосіб. Криза також підриває спроможність батьків та інших піклувальників забезпечувати дітям належний догляд, оскільки змушує їх вирішувати численні виклики при задоволенні потреб дітей в умовах серйозних ризиків для життя й благополуччя. Усе це створює величезну напругу для психічного здоров'я тих, хто має дбати про дітей. Діти, які опинилися в умовах конфлікту, наражаються на численні ризики: це ризик розлучитися з сім'єю, ризик бути втягнутим у збройне угруповання, ризик стати жертвою сексуального та ґендерно зумовленого насильства, ризик розвитку психосоціальних розладів та порушень. Водночас конфлікти завдають руйнівного удару по системах, призначених для захисту дітей, коли йдеться про працівників, послуги та механізми, що забезпечують альтернативні форми догляду за дітьми.

Нинішня ситуація конфлікту в Україні зумовила необхідність піднімати та вирішувати особливі питання дітей та забезпечення для них належної опіки та догляду як на рівні політики й систем, так і на рівні індивідуальної роботи з дітьми. Зокрема це питання потенційної тимчасової потреби в альтернативному догляді; наявності місць для розміщення, в тому числі на території або поблизу пунктів перетину кордону, коли діти знаходяться в дорозі або вже прибули до місця призначення у країнах, які їх приймають; дедалі більших ризиків перебування в інтернатних закладах, особливо тих, що розташовані в зоні активних бойових дій; збільшення навантаження на наявні служби у справах дітей в Україні та країнах перебування переміщених дітей.

Крім цього, ситуація конфлікту може збільшувати ризик недоцільного та неправомірного застосування альтернативного догляду, результатом чого може стати масове влаштування дітей в інтернатні заклади або створення нових інтернатних закладів. Це може відбуватися як під час активної фази гуманітарної кризи, так і в пост-конфліктний період, якщо догляд на базі інтернатних закладів позиціонується як основний спосіб надання підтримки та допомоги дітям, які опинилися без супроводу дорослих або були розлучені зі своєю сім'єю.

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА
ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ
ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ
ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ
СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ
СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ
І СУРОГАТНЕ
МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА
ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ
РЕСУРСИ

Мета, цілі та цільова аудиторія даного документу

МЕТОЮ ЦЬОГО ДОКУМЕНТУ З РЕКОМЕНДАЦІЯМИ є надати певну рамку для підтримки фахівців-практиків і посадовців, відповідальних за вироблення політики у сфері опіки та піклування над дітьми, як в Україні, так і в країнах, які приймають біженців, у рамках заходів реагування, що стосуються опіки та догляду за дітьми в контексті України у відповідності до міжнародних стандартів і належної практики у сфері опіки та піклування та забезпечення альтернативних форм догляду.

Цей документ не спрямований на підтримку комунікації та не надає докладний інструментарій. Це лише відправна точка в окресленні ключових рекомендацій для усвідомленого вироблення стратегічних пріоритетів, розроблення програм, першочергових заходів та зусиль з відстоювання інтересів у цій сфері для політиків, донорів та інших ключових заінтересованих сторін.

Кожен розділ складається з ключових міркувань та рекомендацій, які стосуються різних ситуацій, у яких опиняються діти, зокрема це стосується дітей, позбавлених батьківського; дітей, які мають ризик розлучитися з сім'єю; дітей, які перебувають в умовах альтернативного догляду або нещодавно вийшли з такого догляду, в тому числі дітей, евакуйованих з інтернатних закладів та переміщених усередині країни чи за кордон. У кожному розділі діти розглядаються як в контексті біженців, так і в контексті внутрішньо переміщених осіб. Крім цього є діти, чиє становище поєднує кілька різних аспектів вразливості, що впливають один на одного, наприклад, це діти з інвалідністю, діти – представники етнічних меншин, зокрема ромів, діти – громадяни третіх країн.

Як рамковий документ, дані рекомендації можна використовувати для виокремлення найбільш релевантних аспектів, а також адаптувати для конкретних аудиторій.

Представлені рекомендації зібрані тут разом, щоб забезпечити всеохопний підхід як до створення програм, так і до відповідних зусиль щодо відстоювання інтересів у сфері опіки та піклування над дітьми.

Оскільки ми постійно аналізуватимемо та враховуватимемо досвід початкового етапу реагування, а також подальшу еволюцію відповідних заходів, даний документ буде предметом постійного уточнення та вдосконалення. Ми запрошуємо вас ділитися досвідом і надавати зворотний зв'язок, що допомагатиме нам удосконалювати представлені в цьому документі рекомендації та забезпечувати їх актуальність та контекстуальну релевантність. Будь ласка, надсилайте зворотний зв'язок на електронну адресу contact@bettercarenetwork.org

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

ВАЖЛИВО ПАМ'ЯТАТИ!

Визнаючи лідерство і відповідальність Уряду України та національних урядів і міністерств у країнах, які приймають біженців, стосовно опіки, піклування та захисту дітей на своїх територіях, цей документ не має на меті замінити собою настанови, видані Урядом України та урядами країн, які приймають біженців. Цей документ слід сприймати як такий, що доповнює закони і політики, прийняті Урядом України та урядами держав, які забезпечують транзит чи приймають українських дітей. Документ розроблено з метою допомогти фахівцям-практикам і посадовцям, які формують відповідну політику, впроваджувати кращі практики та стандарти якості, створені на основі міжнародних інструментів захисту прав людини, що стосуються опіки та догляду за дітьми.

Що саме ви знайдете в цьому документі?

Документ складається з восьми розділів, кожен з яких представляє ключові міркування та рекомендації в окремій сфері опіки та догляду. У кожному розділі також надаються гіперпосилання на додаткові ресурси, в тому числі ті, що були розроблені після початку конфлікту.

ОСНОВНІ РОЗДІЛИ:

Запобігання розлученню дітей з сім'ями та захист дітей, які виховуються у сім'ях в Україні та країнах перебування

Вирішення питань опіки та догляду за дітьми в контексті переміщення та переселення

Догляд і захист дітей в умовах інституційного догляду в Україні та країнах перебування

Догляд і захист дітей у прийомних та патронатних сім'ях в Україні та країнах перебування

Посилення систем догляду і захисту в країнах перебування для належного реагування на потреби дітей-біженців

Створення можливостей для якнайшвидшого возз'єднання сім'ї та реінтеграції

Міждержавне усиновлення та сурогатне материнство

Забезпечення спрямування міжнародної підтримки на збереження дітей у сім'ях та посилення систем захисту дітей

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА
ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ
ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ
ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ
СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ
СІМ'ЄЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ
І СУРОГАТНЕ
МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА
ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ
РЕСУРСИ

Міжнародні стандарти та керівні настанови у сфері прав дитини та альтернативного догляду завжди залишатимуться релевантними. Цей документ створено на основі застосовних міжнародних стандартів, зокрема Конвенції ООН про права дитини, Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю та [Рекомендацій ООН щодо альтернативного догляду за дітьми](#). Крім цього, у документі враховуються та далі розвиваються ключові принципи надання гуманітарної допомоги, зокрема ті, що викладені в таких документах і публікаціях, як [Міжвідомчі керівні принципи щодо дітей без супроводу та розлучених з сім'єю](#), [Практичний посібник щодо дітей без супроводу та розлучених з сім'єю](#), та [Мінімальні стандарти захисту дітей під час гуманітарних заходів](#) (зокрема Стандарт 13: Діти без супроводу та розлучені з сім'єю; Стандарт 16: Посилення середовища сім'ї та догляду; Стандарт 18: Ведення випадків; Стандарт 19: Альтернативний догляд).

Розуміння контексту в Україні та в країнах перебування

ХОЧА ОСНОВНИМ ФОКУСОМ ЦЬОГО ДОКУМЕНТУ є саме питання опіки та догляду за дітьми у зв'язку з гуманітарною ситуацією, спричиненою війною в Україні, тут також відзначається необхідність розроблення заходів реагування в межах чинних національних систем захисту дітей як в Україні, так і в країнах перебування, а також врахування як нагальних, так і довгострокових потреб українських дітей та цілей альтернативного догляду. Війна в Україні має наслідки для всього регіону, зокрема в контексті масового переміщення людей за кордон. Тому надзвичайно важливо, щоб різноманітні партнери у сфері гуманітарної допомоги й розвитку, які працюють у сфері захисту дітей, діяли спільно задля розуміння особливостей наявних систем захисту, законодавства та ключових заінтересованих сторін у кожній конкретній сфері своєї діяльності, зважаючи на можливі відмінності залежно від контексту та умов. Нагальними пріоритетами залишаються запобігання розлученню сімей, забезпечення якомога швидшої ідентифікації, реєстрації, возз'єднання та влаштування з метою екстреного догляду, а також створення безпечного простору для дітей, які опинилися без супроводу дорослих чи були розлучені з сім'єю, відповідно до національних систем захисту дітей, забезпечення стабільності, безпеки та надання належних послуг щодо захисту дітей у закладах, які забезпечують їх прийом.

Усім заінтересованим сторонам, залученим до реагування на кризу в Україні та сусідніх країнах, також варто використовувати безцінні знання, фаховий досвід та довготривалі стосунки з дітьми, сім'ями та громадами, які напрацьовувалися місцевими громадськими організаціями протягом десятиліть спільної роботи, задля гарантування безпеки та забезпечення захисту дітей, які постраждали від наслідків війни. Також важливо зауважити, що ситуація не є однаковою по всій Україні, зокрема умови забезпечення догляду за дітьми можуть бути різними на різних територіях, наприклад, якщо порівнювати райони бойових дій з районами, які на даний час можуть бути відносно безпечними.

ВСТУП

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

Photo: Save the Children

Photo: Wolfgang Schwan/Anadolu Agency via Getty Images/Save the Children

Вступ

ЗАПОБІГАННЯ 1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ 2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД 3

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД 4

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ 5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ 6

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО 7

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА 8

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

Запобігання розлученню дітей з сім'ями та захист дітей, які виховуються у сім'ях в Україні та в країнах перебування

Ключові міркування

- Значний вплив конфлікту на цивільну інфраструктуру та послуги глибоко позначається на соціальній та економічній стабільності в Україні, ще більше загострюючи напругу та навантаження на вразливі сім'ї та збільшуючи ризик розлучення сімей. Зруйновано лікарні, мережі водопостачання, школи та дитячі садки. У багатьох місцях порушено доступ до чистої води, засобів санітарії та гігієни, освіти, охорони здоров'я, джерел заробітку та соціальних послуг.¹ Коли вразливі батьки та сім'ї не мають ресурсів для задоволення базових потреб, зростає ризик недбалої ставлення до дитини та її розлучення з сім'єю. Усі зусилля мають бути докладені для того, щоб діти, які живуть зі своєю сім'єю, могли й надалі залишатися в сім'ї.
- Масове переміщення населення з територій, які безпосередньо страждають від конфлікту, як всередині країни, так і за кордон, призводить до розлучення дітей з родинами. Станом на травень 2022 року в Україні внутрішньо переміщеними особами

¹ Humanitarian Action for Children. Україна та потік біженців, квітень 2022 р.

1

стали понад 8 мільйонів людей, в тому числі 2,8 мільйони діти.² Понад 4,5 мільйони біженців, серед яких 90 відсотків – це жінки та діти, виїхали до сусідніх країн і далі за кордон, шукаючи захисту та потребуючи критичної допомоги.³

- Заборона дорослим чоловікам призовного віку (від 18 до 60 років) виїжджати з України⁴ означає, що значній кількості жінок довелося самостійно переміщатися чи переселятися зі своїми дітьми, а це створює значні ризики для їхньої безпеки, благополуччя та здатності піклуватися про дітей.
- Переміщення наражає жінок і дітей на більш високі ризики щодо ґендерно зумовленого насильства, травматичних подій, торгівлі людьми та інших форм експлуатації, а також розлучення сім'ї. До найбільш уразливих категорій належать діти, які живуть поза межами сімейного середовища в інтернатних закладах, діти з інвалідністю, а також діти без супроводу та розлучені з сім'єю. Водночас, співробітники соціальної сфери, зокрема соціальні працівники, вчителі та спеціалісти, які надають підтримку сім'ям та дітям, також страждають від критичних наслідків конфлікту, що значно знижує їхню здатність працювати.
- Багатьом сім'ям довелося приймати складні рішення заради безпеки своїх дітей, зокрема щодо переїзду та евакуації як в межах України, так і за кордон. Деякі діти, в тому числі неповнолітні діти віком до 14 років, були евакуйовані без супроводу батьків чи інших законних представників з різних причин: діти втрачали зв'язок з батьками, не могли евакуюватися зі своїми батьками через стан здоров'я, батьки були змушені доглядати за іншим членом сім'ї тощо. Деякі з цих дітей були відправлені у безпечніші місця до родичів чи знайомих в Україні або в іншій країні.
- Деякі старші діти/підлітки самі приймали рішення щодо власної безпеки й благополуччя та евакуювалися без членів сім'ї, самостійно чи разом з групою не пов'язаних між собою дорослих, яких вони могли знати чи не знати, у тому числі перетинаючи кордон.⁵
- З огляду на застосування країнами-членами Європейського Союзу Директиви про тимчасовий захист⁶, а також прийняття українських біженців багатьма іншими країнами, очікуються вторинні переміщення, а це ще більше підкреслює ризик розлучення сімей. Багато біженців уже виїхали за межі країн першого прибуття, щоб шукати переселення в інших країнах Європи: у Білорусі, Молдові та Румунії понад 85 відсотків людей, які прибули з України, згодом переїхали до іншої країни, а Болгарія, Хорватія, Греція та Італія в безрезультатні прийняли понад 91 300 українських громадян.⁷ У Німеччині зареєстровано

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

2 МОМ, Звіт про внутрішнє переміщення в Україні: Загальне дослідження населення, 3 травня 2022 р.

3 Ці дані представляють інформацію ЮНІСЕФ, яка використовувалася при підготовці міжвідомчих документів планування, що наразі переглядаються (UNHCR Refugee Response Plan; UNOCHA Flash Appeal), і тому є орієнтовними та будуть змінюватися за результатами завершення міжвідомчих процесів.

4 Винятками є чоловіки, які мають дітей або є піклувальниками дітей з інвалідністю, які мають на утриманні трьох чи більше дітей, які самостійно виховують дитину чи дітей віком до 18 років. Ця заборона запроваджена на період воєнного стану відповідно до Указу Президента України від 24.02.2022 №64/2022 "Про введення воєнного стану в Україні". Див. [тут](#).

5 CBS News, 9 квітня 2022 "17-річна українка затримана на кордоні органами влади США окремо від особи, з якої вона подорожувала."

6 Європейська комісія, Документ 52022PC0091, 3 березня 2022 р.

7 УВКБ ООН; Уряд Італії; Уряд Греції. Humanitarian Action for Children. Україна та потік біженців, квітень 2022 р.

1

понад 700 000 біженців,⁸ тоді як до Польщі з 24 лютого 2022 року прибуло за оцінками 3,5 мільйони – приблизно 53 відсотки від загальної кількості 6,5 мільйонів людей, які втекли з України через війну.⁹ Завдяки культурної та мовної близькості Польщі та України, майже 50 відсотків людей, опитаних на кордоні при в'їзді в Польщу, повідомили про намір залишитися саме в цій країні, доки триватиме конфлікт.¹⁰

- За деякими оцінками, в Україні проживало 400 000 ромів, а також представників інших меншин, зокрема вихідці з Африки, Азії та Близького Сходу.¹¹ З початку конфлікту надходили повідомлення про те, що представники меншин, які намагалися перетнути кордон, у тому числі громадяни третіх країн чи громадяни України з іншим ніж білий кольором шкіри, які тікали від війни без документів, не одержували дозвіл на в'їзд до Республіки Молдова та Європейського Союзу¹² або стикалися з дискримінацією в країнах транзиту чи вже після прибуття до місця призначення.¹³ Відсутність документів є особливо проблемним питанням для ромів, багато з яких або мали в Україні юридичний статус осіб без громадянства або не мали доступу до документів через маргіналізацію, бідність та інші адміністративні бар'єри. Наприклад, у деяких місцях ромам відмовляли в доступі до транспорту, проживання та іншої допомоги, яка надавалася волонтерами.¹⁴
- Значний наплив біженців у країнах, які їх приймають, створює надмірне навантаження на національні системи захисту дітей і впливає на спроможність надавати підтримку таким сім'ям, що створює ризик вторинного розлучення.

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

8 Reuters, 13 травня 2022 р., “Понад 700 000 біженців з України зареєстровано в Німеччині”.

9 ACAPS. [Стисла довідка: Наплив українських біженців у Польщі](#), 25 травня 2022 р.

10 Ibid.

11 ‘Звернення до ООН із закликом запровадити заходи щодо ромів з України’, 8 березня 2022 р.

12 Ibid.

13 Human Rights Watch, “Молдова: Ромські біженці з України стикаються із сегрегацією”, 25 травня 2022 р. The Guardian, “На не хочуть приймати: Ромські біженці змушені влаштовуватися на залізничному вокзалі в Празі”, 25 травня 2022 р.

14 Ibid.

1

КЛЮЧОВІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

У розділі [Переміщення та переселення](#) представлені рекомендації щодо конкретних ризиків розлучення під час переїзду або евакуації.

Запобігання розлученню дитини з родиною в уражених конфліктом районах України

- У більшості ситуацій у найкращих інтересах усіх дітей є залишатися зі своєю сім'єю або возз'єднатися зі своєю сім'єю, якщо вони наразі перебувають в альтернативному догляді. Активно заохочуйте сім'ї залишати своїх дітей із собою та забезпечуйте їм доступ до підтримки, щоб вони мали змогу залишатися разом. Стосовно дітей, які виховуються в інтернатних закладах, зверніться до розділу [Інституційний догляд](#), де наведена більш детальна інформація про возз'єднання дітей.
- Проведіть невідкладну оцінку чинників, що призводять до розлучення, зокрема до розлучення дитини з сім'єю та влаштування дітей в альтернативні форми догляду, для забезпечення належних запобіжних заходів, включаючи надання послуг підтримки для усунення таких чинників.
- Оцінка також має включати визначення основних місць, куди люди звертаються, щоб розшукати зниклу безвісти дитину, та основних способів, за допомогою яких постраждале населення отримує інформацію та підтримку.
- Одним з найкращих шляхів запобігання розлученню є забезпечити донесення належної та правильної інформації до тих, хто її потребує. Поширюйте ключові повідомлення серед дітей, батьків, постраждалих громад, органів влади та інших партнерів на постраждалих від конфлікту територіях задля зменшення кількості випадків розлучення сімей.
- Поширюйте інформацію про те, як запобігати розлученню сім'ї. Для поширення інформації необхідно використовувати різні способи і канали (наприклад, листівки чи плакати, зображення, усні повідомлення під час зустрічей, оголошення, соціальні мережі). У повідомленнях має бути зазначено, що робити та з ким зв'язатися у випадку розлучення відповідно до послуг, доступних у кожному місці, де знаходяться переміщені особи. Повідомлення також мають бути доступними для дітей, враховуючи їхній вік і здатності.
- Координуйте дії представників різних секторів, щоб сприяти фізичному розподілу предметів першої необхідності для забезпечення безпосередніх потреб сімей, які перебувають на ураженій конфліктом території або в укритті та не мають змоги евакуюватися. Наприклад, якщо є можливість, організуйте навчальні чи розважальні заходи з дітьми разом з тими, хто працює у сфері освіти, зокрема в притулках та укриттях, надавайте психосоціальну підтримку та допомогу щодо батьківства разом зі службами, які надають послуги у сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки.

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА
ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ
ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ
ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ
СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ
СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ
І СУРОГАТНЕ
МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА
ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ
РЕСУРСИ

1

Підтримка сімейних форм догляду для переміщених дітей і сімей в Україні та в країнах перебування

- Визначте, оцініть та проаналізуйте чинники ризиків, що призводять до розлучення, разом з чинниками, які навпаки захищають дітей та підвищують стійкість і здатність сім'ї долати проблеми, а також як ці сприятливі чинники можна використовувати та посилювати.
- Складіть карту та оцініть якість і доступність наявних багатопрофільних офіційних та неофіційних послуг на місцевому і національному рівнях, що забезпечують підтримку сімей та піклувальників**, таких як безпечний прихисток, грошова допомога та допомога щодо засобів до існування, освіта, належне медичне обслуговування та послуги для людей з інвалідністю. Фіксуйте наявність та ступінь доступності цих послуг для дітей і сімей біженців і внутрішньо переміщених осіб, у тому числі тих, які є особами з інвалідністю та представниками меншин.
- Допомагайте дітям і сім'ям одержувати доступ до наявних послуг, у тому числі **через направлення та допомогу в отриманні необхідної документації**. Транслюйте чіткі повідомлення про те, де діти та сім'ї можуть отримати доступ до ресурсів і послуг у разі потреби.
- Діти, батьки, сім'ї та громади, крім потреб, також мають певні спроможності та зазвичай знають, чого саме вони потребують для подолання кризи. **Їх залучення до розробки рішень** є надзвичайно важливим для визначення та подальшого посилення їхніх сильних сторін заради дітей. Залучайте їх до розроблення ініціатив, спрямованих на зміцнення родин, а також до подальшої реалізації та лідерства. (Більш детальна інформація представлена в публікації [**It's Time for Care**](#)).
- Коли вразливі батьки та сім'ї не мають ресурсів для задоволення базових потреб, ризик недбалого ставлення до дітей та розлучення сім'ї зростає. Чинники ризику та захисні чинники, пов'язані з розлученням сім'ї (такі як незадоволені базові потреби, переміщення, втрата засобів до існування дорослими піклувальниками), часто накопичуються та корелюють між собою, що **підкреслює важливість раннього втручання**. Розробляйте програми та практики, які є комплексними та спрямовані не на якийсь окремий чинник, а на декілька, наприклад, такі, що поєднують тренінги на теми батьківства та подолання стресу, виплати грошової допомоги, надання продуктів харчування та просвітницьку роботу щодо ризиків інституційного догляду.
- Грошова допомога сама по собі не завжди є достатньою** для зменшення економічних ризиків, уразливості та бар'єрів для надання послуг, з якими часто стикаються сім'ї та піклувальники як під час надзвичайної ситуації, так і переживаючи її наслідки опісля, особливо якщо предмети першої необхідності недоступні чи коштують надто дорого. У такому разі може потребуватися фізичний розподіл необхідних предметів. Якщо це є можливим, координуйте дії з органами та організаціями, які займаються питанням засобів до існування, щоб поєднувати грошові виплати з іншими видами допомоги, такими як психосоціальна підтримка та допомога у питаннях батьківства.

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

1

- **Забезпечуйте дітям можливість відвідувати школу**, якщо можливо, не дистанційно. Це може мати важливий позитивний психосоціальний ефект завдяки відновленню регулярної, структурованої діяльності, відчуття нормальності та мети. Це також створює умови для одержання підтримки з боку однолітків та з боку вчителів чи працівників соціальних служб. Якщо особисте відвідування недоступне чи неможливе, підтримуйте дітей і родини з тим, щоб вони мали доступ до віртуального навчання.
- Працюйте з освітніми структурами в країнах перебування над тим, щоб **діти мали доступ до раннього навчання та освіти в рамках тимчасових заходів навчання та дозвілля**, а також підтримуйте уряди цих країн у питаннях включення дітей-біженців до національних систем освіти.
- **Зміцнюйте соціальні мережі піклувальників**, підтримуючи або створюючи соціальні групи, групи підтримки за принципом рівний – рівному, групи самопомочі або альтернативні шляхи спілкування (наприклад, через соціальні мережі та по телефону). Створюйте батьківські мережі в громадах, які приймають біженців чи внутрішньо переміщених осіб, і сприяйте формуванню стосунків та соціальних зв'язків серед піклувальників, що будуються на турботі та підтримці, зокрема організовуйте спеціальні заходи для піклувальників старшого віку.
- Координуйте діяльність служб, які працюють у сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки, а також офіційних та неофіційних місцевих, національних та міжнародних суб'єктів для створення механізмів перенаправлення, які забезпечують **доступ до безперервного нагляду за всім спектром послуг психічного здоров'я та психосоціальної підтримки**. Це допоможе полегшити безпосередні та довгострокові психологічні та соціальні страждання дітей та їхніх піклувальників.
- Залучайте **кваліфікованих психологів, педагогів та інших надавачів послуг серед людей, які самі шукають притулку**, та використовуйте їхні фахові компетентності та мовні навички.
- Розширюйте доступність та надання **базових послуг у сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки** для запобігання соціальному відчуженню та насильству по відношенню до дітей. Навчайте представників служб та організацій у сфері захисту дітей та інших заінтересованих сторін, віртуально чи особисто, таких аспектів, як:
 - ▶ Базові навички слухання з метою підтримки та надання психологічної першої допомоги (ППД) (див. [тут](#) приклад того, як це було запроваджено в Молдові);
 - ▶ **Настанови Постійного міжвідомчого комітету Офісу ООН з координації гуманітарних питань щодо забезпечення психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в разі надзвичайних ситуацій та Настанови Постійного міжвідомчого комітету Офісу ООН з координації гуманітарних питань щодо включення осіб з інвалідністю в гуманітарні заходи;**
 - ▶ Ознаки порушень психічного здоров'я;
 - ▶ Механізми направлення та протоколи обміну інформацією

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

1

- Навчайте представників різних секторів та міжвідомчих структур виявляти та направляти батьків та піклувальників, які потребують підтримки, до відповідних служб.
- **Виявляйте та включаєте дітей і родини біженців та внутрішньо переміщених осіб**, у тому числі без документів, до основних пріоритетних програм, таких як забезпечення доступу до медичних послуг з метою профілактики, програми соціального захисту, поширення інформації у зручному для дітей форматі та механізми направлення, включаючи онлайн-підтримку, коли це є можливим.
- Інформуйте сім'ї, вчителів, медиків та інших муніципальних працівників у громадах, які приймають біженців і внутрішньо переміщених осіб, про те, **як виявляти дітей, які мають більш високі потреби щодо захисту або психічного здоров'я та психосоціальної підтримки, а також дітей із підвищеним ризиком розлучення**, зокрема це діти з інвалідністю, діти, які мають померлого чи хворого члена сім'ї, та **як реагувати на ці потреби**. Переконайтеся, що ця інформація надається у зручному для сприйняття форматі й також включає інформацію, пристосовану для сприйняття дітьми та особами з інвалідністю.
- **Зважаючи на стресове середовище, в якому знаходяться піклувальники**, діліться позитивними порадами для батьків, спеціально розробленими для цієї ситуації. Навчайте соціальних працівників та інших осіб, безпосередньо залучених до піклування, змісту цих порад. Також поширюйте інформацію на платформах соціальних мереж. (За цим [посиланням](#) ви знайдете обґрунтовані поради для батьків українською, російською та іншими мовами).

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

Посилення систем, які підтримують сім'ї для забезпечення догляду в Україні та країнах перебування

- Працівники, які здійснюють догляд за дітьми та їхній захист, мають бути визначені **основними особами, які забезпечують безпосереднє реагування на надзвичайні ситуації**, тому слід переконаватися, що вживаються заходи для **захисту їхнього фізичного та психічного стану власне під час надзвичайної ситуації**, в тому числі шляхом надання необхідного транспорту, безперервної виплати заробітної плати, захисту роботи, пільг та охорони здоров'я, щоб вони могли продовжувати безпечно надавати основну допомогу дітям та сім'ям, які мають ризик розлучення.
- Робота таких працівників є надзвичайно стресовою та морально виснажливою. Куратори таких фахівців мають **дбати про психосоціальне благополуччя своїх команд** і забезпечувати такі підходи до організації роботи, які є чутливими до збереження психічного здоров'я.
- Координуйте роботу з місцевою владою та організаціями громадянського суспільства в країнах перебування задля забезпечення **повноцінної інтеграції біженців у національні системи соціального захисту**.
- **Підвищуйте спроможність працівників соціальних служб в Україні та країнах перебування** через навчання волонтерів та працівників, які надають допомогу, в ідеалі з числа переміщених осіб, які можуть надавати подальший догляд та підтримку сім'ям, які мають ризик розлучення.

Участь дітей у прийнятті рішень, які впливають на них

Участь та свобода волі дитини є її правом і належною практикою.

Обов'язком дорослих є інформувати, готувати та залучати дітей до прийняття рішень, які впливають на їхнє життя. Важливо, щоб діти розуміли, відповідною їхньому віку мовою, що відбувається, чому це відбувається, куди вони вирушають та чи поінформовані члени їхніх сімей. Спілкування має бути постійним і включати будь-які зміни у формі альтернативного догляду чи рішень, пов'язаних зі зміною місця перебування.

Спілкуйтеся з дітьми. Необхідно готувати дітей до влаштування в альтернативні форми догляду з урахуванням вікових та інших індивідуальних особливостей дитини. Необхідно зосередитися на тому, щоб слухати, обговорювати та відповідати на їхні запитання та страхи, а також надавати достатньо інформації, щоб вони розуміли, що відбувається, мовою, яка відповідає їхньому віку. Щонайменше, діти мають розуміти, чому їх передають в умови альтернативного догляду, мати інформацію про те, хто буде піклуватися про них, як довго це триватиме та чи є інші діти в такому догляді. Якщо існує інформація про їхню біологічну родину, її слід надавати дитині у спосіб, відповідний її віку.

Переконайтеся, що діти з інвалідністю мають змогу реалізовувати своє право на участь. Діти з інвалідністю, як і всі діти, мають право бути почутими з питань, які їх стосуються, а також, щоб їхні погляди враховувалися належним чином відповідно до віку та ступеня зрілості дитини, без дискримінації за ознакою інвалідності, а також отримувати з цієї метою підтримку відповідно до віку та форми інвалідності. Необхідно забезпечувати підтримку та пристосування для того, щоб діти та підлітки з інвалідністю могли виражати свою волю та вподобання і брати участь у питаннях особистого вибору та формування державної політики, яка їх стосується. Батьки, родичі та піклувальники можуть відігравати важливу роль у підтримці дітей з інвалідністю щодо висловлення поглядів і повинні враховувати думку та точку зору дитини.

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

Вступ

ЗАПОБІГАННЯ

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА
ПЕРЕСЕЛЕННЯІНСТИТУЦІЙНИЙ
ДОГЛЯДПАТРОНАТНИЙ
ДОГЛЯДПОСИЛЕННЯ
СИСТЕМВОЗЗ'ЄДНАННЯ
СІМЕЙУСИНОВЛЕННЯ
І СУРОГАТНЕ
МАТЕРИНСТВОМІЖНАРОДНА
ПІДТРИМКАКЛЮЧОВІ
РЕСУРСИ

2

Photo: Save the Children

Вирішення питань опіки та догляду за дітьми в контексті переміщення та переселення

КЛЮЧОВІ МІРКУВАННЯ

- Хаотичний характер масового та стрімкого переміщення населення з територій, які безпосередньо страждають від конфлікту, як всередині країни, так і за кордон, створює значні ризики розлучення дітей із сім'ями, а також додаткові виклики для піклувальників, які намагаються віднайти баланс між вирішенням нагальних питань безпеки та необхідністю продовжувати забезпечувати ефективний догляд та захист своїх дітей як під час переїзду, так і після влаштування на новому місці.
- Ці ризики ще більше загострюються для дітей, які перебували поза сімейним піклуванням в умовах альтернативного догляду до початку конфлікту, дітей з інвалідністю чи захворюваннями, дітей, чії батьки та основні піклувальники мають інвалідність чи захворювання, а також дітей, які мали обмежений доступ до соціальної підтримки та предметів першої необхідності, в тому числі внаслідок бідності, соціальної маргіналізації та дискримінації.

2

- Багато інтернатних закладів довелося евакуювати, і дітей переміщали групами в інші регіони країни або за кордон. При цьому існує гострий брак українських співробітників, які мають змогу подорожувати з дітьми з інтернатних закладів, що підвищує ризики для дітей під час їх евакуації.¹⁵
- Евакуація дітей з інтернатних закладів приватними суб'єктами, багато з яких діють індивідуально, а інші співпрацюють з організаціями, які не зареєстровані або діють без відома та контролю з боку органів влади, збільшує ризики експлуатації, жорстокого поводження, торгівлі людьми та розлучення сім'ї.
- Відсутність реєстрації під час перетину кордону протягом перших кількох тижнів конфлікту надзвичайно ускладнила відстеження місцезнаходження дітей без супроводу та розлучених з сім'єю, а також забезпечення їхньої безпеки та відповідного догляду. Багато дітей подорожують разом з персоналом інтернатних закладів, і тому їх визначають як таких, що мають супровід законного опікуна відповідно до встановлених в Україні процедур забезпечення опіки та піклування, без проходження належної реєстрації, що може призвести до неясності статусу щодо їхніх потреб щодо догляду та захисту.
- Усвідомлюючи особливі ризики, з якими стикаються ці діти та їхні піклувальники, Уряд України прийняв відповідні нормативні акти та роз'яснення стосовно переміщення та евакуації особливо вразливих категорій дітей в межах України та за кордон. Уряд також наразі уточнює статус, потреби щодо догляду та захисту, а також реєстрацію дітей та сімей біженців, які виїхали з України, шукаючи притулку в країнах, які приймають біженців, у тому числі шляхом підписання двосторонніх угод з цими країнами.¹⁶

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

КЛЮЧОВІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Хоча гуманітарна евакуація має завжди залишатися крайнім заходом, що застосовується лише у виняткових обставинах, коли всі інші можливі дії вичерпано, може настати така необхідність задля порятунку та збереження життя цивільного населення. Усі організації, які здійснюють евакуацію дітей, повинні координувати свої дії з уповноваженими органами влади України, щоб забезпечити проведення евакуації з дотриманням норм національного законодавства у відповідності до структури чинних державних механізмів захисту та настанов українського уряду. Нижче наведено перелік відповідних нормативно-правових актів, прийнятих Урядом України.

¹⁵ European Disability Forum, квітень 2022 р.

¹⁶ Міністерство соціальної політики України запропонувало 23 країнам підписати [двосторонні меморандуми щодо захисту дітей з вразливих категорій](#).

Перелік відповідних нормативно-правових актів, прийнятих Урядом України.¹⁷

- Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року №166 “Про внесення зміни до Правил перетинання державного кордону громадянами України” ([українською мовою](#), [англійською мовою](#)).
- Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2022 року №179 “Про внесення змін до пункту 24 Правил перетинання державного кордону громадянами України” ([українською мовою](#)), яка вносить зміни до Постанови Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 року №57.
- Правил перетинання державного кордону дітьми, які виховуються в сімейних формах виховання під час війни. Удосконалено Міністерством соціальної політики України 4 березня 2022 ([українською мовою](#)). Рекомендації щодо координації переміщення дітей в межах України та виїзду дітей за межі України в умовах надзвичайного або воєнного стану ([українською мовою](#)).
- Постанова Кабінету Міністрів України від 12 березня 2022 №264. Пам’ятка щодо перетинання державного кордону дітьми, особами з інвалідністю та особами, які їх супроводжують, в умовах надзвичайного та воєнного стану. Підготовлено Міністерством соціальної політики України ([українською мовою](#), [англійською мовою](#)).
- Постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2022 року №302 “Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану”. Координаційний штаб спільно очолюють Міністр соціальної політики України та Уповноваженого Президента України з питань прав дитини та дитячої реабілітації ([українською мовою](#)).
- Постанова Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2008 року №905 “Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей”.
- Постанова Кабінету Міністрів України від 24 травня 2022 року №618 “Про внесення змін до Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей”.

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

5

ВОЗЗ’ЄДНАННЯ СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

¹⁷ Будь ласка, перевіряйте оновлені версії або нові настанови, прийняті Урядом України після публікації цього документу

2

Забезпечення того, що діти та їхні сім'ї залишаються разом задля запобігання розлученню під час переміщення та влаштування на новому місці

- **Створюйте можливості для того, щоб діти залишалися зі своїми сім'ями чи основними піклувальниками або поверталися до них**, коли це відповідає їхнім найкращим інтересам і є безпечним, а також запобігайте будь-якому (подальшому) розлученню. За цим [посиланням](#) ви знайдете більш детальну інформацію та рекомендації щодо такого запобігання.
- **Поширюйте інформацію місцевими мовами про те, як запобігти розлученню сім'ї.** Для поширення інформації необхідно використовувати різні способи і канали (наприклад, листівки чи плакати, зображення, усні повідомлення під час зустрічей, оголошення, соціальні мережі). Переконайтеся, що повідомлення також є доступними для людей різного віку та здібностей у модифікованій версії для дітей та молоді. У повідомленнях має бути зазначено, що робити та до кого звертатися у випадках розлучення відповідно до послуг, доступних у кожному місці, де знаходяться переміщені особи. Повідомлення також мають бути доступними для дітей та враховувати їхній вік і здатності.
- Запроваджуйте **практичні дії для запобігання розлученню сімей під час переміщення** в межах України та за кордон, наприклад:
 - ▶ Заохочувати сім'ї завжди носити з собою всі особисті документи, в тому числі коли вони вирушають до безпечного укриття;
 - ▶ Надівати ідентифікаційні бирки або наручні браслети на немовлят, маленьких дітей та дітей з інвалідністю;
 - ▶ Навчити дітей основної інформації щодо особистих даних про їхню сім'ю та місце зустрічі в разі екстреної ситуації;
 - ▶ Надати дітям письмову інформацію про запланований маршрут подорожі та контактні дані батьків чи інших піклувальників;
 - ▶ Поговорити з дітьми про категорії людей, яким вони можуть довіряти, і хто може їм допомогти, якщо вони загубилися чи розлучилися з сім'єю;
 - ▶ Заохочувати сім'ї дозволяти своїм дітям мати при собі документи, які юридично підтверджують їхню особу, та пояснювати дітям, що вони можуть повідомляти цю інформацію лише представникам органів влади чи працівникам гуманітарних організацій у разі розлучення.
- **Допомагайте сім'ям одержати від органів влади та забезпечити наявність основних документів, необхідних** для встановлення особи і повноважень щодо піклування, а також для одержання доступу до соціальних послуг і допомоги, в тому числі екстрених послуг.
- **Переконайтеся, що всі діти, в тому числі діти з інвалідністю, підготовлені, мають**

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

2

належну підтримку та змогу переміщатися. Це може потребувати спеціального планування та відповідного пристосування, що має бути частиною процесу планування. Медичні та інші послуги чи ресурси, необхідні для дітей з інвалідністю, мають бути організовані та забезпечені на новому місці.

- **Спілкуйтеся з дітьми, яких переміщують, регулярно та з урахуванням вікових особливостей.** Важливо докладати спільних зусиль, щоб зменшувати страхи дітей, усвідомлюючи, що вони перебувають у центрі надзвичайно травматичної події, та надавати достатньої інформації, щоб це не стало для них абсолютною несподіванкою. Щонайменше діти мають розуміти, чому їх переміщують, де вони перебувають і як довго вони будуть залишатися в цьому місці. Якщо діти перебували в альтернативному догляді до переїзду, їм також слід повідомити, чи проінформовані їхні батьки/піклувальники про цей переїзд.
- У разі переміщення за кордон допомагайте сім'ям забезпечити наявність необхідних документів, таких як паспорт дитини чи свідоцтво про народження (за відсутності паспорта).
- **У випадках, коли діти та сім'ї не можуть надати документи,** необхідні для перетину державного кордону, через їх втрату або відсутність громадянства, діти повинні бути зареєстровані в національній системі країни перебування, а також у консульстві України на кордоні та/або на місці прибуття. Інформація має бути передана українським адміністративним органам для швидкого підтвердження особи, правового статусу та родинних зв'язків, щоб пересвідчитися в тому, що діти подорожують зі своїми батьками чи законними опікунами.
- **Підтримуйте створення довідкових служб з питань захисту дітей або пунктів перевірки в ключових локаціях** (таких як зони прийому та прибуття, центри роздачі продуктів харчування) та/або під час запланованих переміщень населення чи евакуації для виявлення та запобігання випадкам розлучення сімей. УВКБ ООН та ЮНІСЕФ створили з цією метою центри “Блакитна точка” (Blue Dot) у таких місцях, як пункти перетину кордону, транспортні вузли та центри видачі грошової допомоги. “Блакитна точка” — це осередки надання допомоги та інформації для дітей і сімей у ключових пунктах перетину кордону та інших стратегічних локаціях. Більш докладну інформацію про центри “Блакитна точка” можна знайти за цим [посиланням](#).
- **Вирішуйте невідкладні та специфічні потреби всіх дітей-біженців, у тому числі дітей без супроводу та дітей, розлучених із сім'єю, щойно вони прибули до центру прийому.** Це має включати послуги у сфері захисту дітей, доступ до психологів і персонал, підготовлений забезпечувати медичні потреби дітей. Персонал має володіти мовою дітей та їхніх піклувальників або працювати разом з перекладачами, а також мати відповідну підготовку для надання цільової підтримки дітям з інвалідністю.

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

2

Виявлення, реєстрація та оцінка потреб у догляді та захисті дітей без супроводу та дітей, розлучених з сім'єю, у контексті переміщення та влаштування на новому місці¹⁸

- **Виявляйте та реєструйте всіх дітей без супроводу та дітей, розлучених з сім'єю** під час переміщення населення, в тому числі дітей, які перебували в альтернативному догляді до та після початку конфлікту.
 - Стосовно дітей, які подорожують в межах України, реєструйте всіх дітей без супроводу та дітей, розлучених з сім'єю, які були переміщені в межах України, використовуючи загальні форми та погоджені процедури направлення, посилаючись на документи служб у справах дітей України та інші відповідні настанови, видані українською владою.¹⁹
 - Стосовно дітей, які подорожують до сусідніх країн, реєструйте всіх дітей без супроводу та дітей, розлучених з сім'єю, у національній системі країни перебування, а також в українському консульстві на кордоні та/або в пункті прибуття та подальшого влаштування.
 - У пункті реєстрації, перевіряйте особу тих, хто подорожує з дитиною, та фіксуйте їх контактні дані. Стосовно дітей, які подорожують до сусідньої країни самі або з дорослими чи друзями, які не є їхніми родичами, необхідно негайно звірити їх реєстраційні дані з наявними записами про дітей, яких вважають зниклими безвісти в ЄС. Більш докладну інформацію можна знайти на сайті [Missing Children Europe](https://missingchildren.eu).
- **Інформацію про всіх дітей, щодо яких є підозра в тому, що вони є зниклими безвісти (в тому числі з інтернатних закладів), слід передавати в поліцію та, якщо є можливість, на зателефонувати гарячу лінію 116 000.** У разі повідомлення про зникнення дитини організації із захисту дітей повинні негайно розпочати пошук дітей, які могли бути розлученими зі своїми сім'ями під час переїзду, проінформували та зв'язавшись з місцевими службами у справах дітей, а також будь-яким координаційним органом з питань захисту дітей, уповноваженим у контексті надзвичайної ситуації. Більш докладну інформацію можна знайти на сайті [Missing Children Europe](https://missingchildren.eu).
- Забезпечте своєчасне проведення процедур міждисциплінарної оцінки та визначення найкращих інтересів²⁰ у чутливий для дитини спосіб фахівцями з відповідним професійним досвідом.
 - Беріть до уваги та в першу чергу враховуйте думку та точку зору дитини з метою забезпечення дотримання прав дитини під час прийняття рішень про її влаштування.
 - Будь-яке повернення додому має вирішуватися за будь-якої необхідної підтримки з боку сім'ї на основі комплексного визначення найкращих інтересів кожної дитини в кожному конкретному випадку.

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

¹⁸ Див. також Changing the Way We Care. [Критичні чинник, які мають бути враховані при переміщенні дітей під час гуманітарної кризи](#) Березень 2022 р.

¹⁹ Постанова №166 [українською мовою, англійською мовою](#)

20УВКБ ООН (2021), [Настанови щодо процедур забезпечення найкращих інтересів: оцінка та визначення найкращих інтересів дитини](#).

2

- Водночас має бути забезпечено право дитини залишатися в третій країні, в тому числі право шукати притулку.

- Забезпечуйте швидке возз'єднання з батьками, коли це визнано в найкращих інтересах дитини**, а також надання тимчасового, безпечного та належного альтернативного догляду до такого возз'єднання в тісній співпраці з компетентними органами. Див. розділ **Створення можливостей для якнайшвидшого возз'єднання сім'ї та реінтеграції**.
- Переконайтеся, що державні органи та/або організації із захисту дітей здійснюють **регулярний моніторинг та оцінку безпеки і благополуччя всіх дітей без супроводу та дітей, які розлучилися з сім'єю**, для скринінгу з метою виявлення потенційних випадків торгівлі людьми та роботи над возз'єднанням сім'ї.
- Забезпечуйте функціонування ефективної міжвідомчої транскордонної системи управління даними у партнерстві з національними органами влади**, відповідальними за захист дітей. Урядові органи та організації із захисту дітей мають створити систему, яка функціонуватиме як в Україні, так і в країнах перебування, для обліку дітей без супроводу та дітей, розлучених із сім'єю, у тому числі тих, які проживають чи перебувають з інтернатних закладів України.
- Переконайтеся, що всі системи управління даними відповідають керівним принципам захисту дітей та захисту даних**, зокрема принципу “не зашкодь”. Будь-який обмін інформацією з будь-якою стороною, в тому числі транскордонний обмін інформацією, має ґрунтуватися на укладених угодах про обмін даними, які відповідають стандартам, встановленим Загальним регламентом ЄС щодо захисту персональних даних.

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

Переміщення дітей, які виховуються в прийомних сім'ях

- Інформуйте українські служби у справах дітей про переміщення прийомних сімей** в межах України та до сусідніх країн і сприяйте регулярним контактам.²¹
- Якщо дитина має подорожувати до сусідньої країни у супроводі патронатного вихователя/опікуна або особи, уповноваженої патронатним вихователем/опікуном супроводжувати дитину, **вона повинна мати офіційні документи про влаштування у патронатну сім'ю, які чітко ідентифікують дитину та патронатного вихователя (вихователів) та умови влаштування**, а також документально підтверджену згоду органу опіки та піклування на виїзд дитини за межі України у супроводі патронатного вихователя (вихователів)/опікуна.²²
- Після прибуття дітей на місце тимчасового перебування за межами України супроводжуючі особи зобов'язані протягом одного робочого дня звернутися до консульської установи України в країні перебування для взяття дітей на консульський облік.²³

21 Постанова №166 [українською мовою](#), [англійською мовою](#)

22 Див. повний перелік вимог органів влади України в постанові №166 [українською мовою](#), [англійською мовою](#)

23 Постанова №166 [українською мовою](#), [англійською мовою](#)

2

Переміщення дітей, які виховуються в інтернатних закладах

- Важливо усвідомлювати певну напругу між негайною потребою захистити дітей від небезпеки та потенційними ризиками для дітей у зв'язку з переїздом на нове місце. Питання переміщення дітей з інтернатних закладів може розглядатися, коли конфлікт створює для них загрози. **Переміщення дітей у безпечне місце не повинно завадити перспективі їх возз'єднання з сім'єю в майбутньому.**
- Необхідно підтримувати безпечне возз'єднання сім'ї**, але якщо це неможливо саме в цей час або є в найкращих інтересах дитини, краще щоб один з батьків чи дорослий член (члени) сім'ї супроводжували дитину, яку переміщують в групі.
- Потрібно докласти всіх зусиль для того, щоб брати і сестри були разом** до, під час і після переміщення.
- Евакуація в межах України до найближчого безпечного та належного місця, де не ведуться активні бойові дії, має визначатися як найбільш прийнятний варіант, **щоб дитина знаходилася якомога ближче до місця свого географічного походження та своєї сім'ї**. за відсутності можливості гарантувати безпеку дітей в межах України, необхідно провести оцінку того, чи буде евакуація дітей до сусідньої країни відповідати їх найкращим інтересам, забезпечуючи, коли це можливо, культурні та мовні зв'язки, щоб полегшити повернення.²⁴
- Якщо за певних обставин необхідна евакуація з інтернатних закладів**, щоб перемістити дітей у безпечне місце, особи, які юридично відповідають за дітей в інтернатних закладах в Україні, повинні забезпечити проведення таких евакуаційних заходів з дотриманням інструкцій національних органів влади, в тому числі особливих вимог до пересування та повідомлення уповноваженим органам влади про будь-які зміни ситуації та місця розташування дітей. У питаннях організації необхідної евакуації слід керуватися настановами, виданими Урядом України для всіх дитячих закладів, зокрема для інтернатів та шкіл-інтернатів.²⁵
- До перевезення дітей до іншої країни**, необхідно отримати наказ директора інтернатного закладу, в якому має бути чітко визначено особу, відповідальну за дітей, або, якщо це неможливо, дозвіл від органу опіки та піклування чи військової адміністрації за місцем знаходження інтернатного закладу. Копію наказу та список усіх дітей і дорослих, які їх супроводжують, мають бути подані до місцевої служби у справах дітей за місцем знаходження інтернатного закладу або до інших уповноважених органів, визначених у чинних настановах Уряду України.²⁶

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

24 Постанова №166 [українською мовою](#), [англійською мовою](#)

25 Постанова №166 ([українською мовою](#), [англійською мовою](#)) та постанова №179 ([українською мовою](#))

26 Постанова №166 [українською мовою](#), [англійською мовою](#)

2

- Під час евакуації та переміщення дітей **важливо пересвідчуватися, що вони мають при собі всю інформацію для ідентифікації особи.** Це має включати:
 - ▶ Повне ім'я, дата народження, імена та контактні дані батьків/опікунів та персоналу закладу, будь-які наявні проблеми з фізичним або психічним здоров'ям, ліки, наявність алергії чи інвалідності, мова та походження дитини.
 - ▶ Інформація має бути закріплена на дитині (наприклад, мають бути прикріплені ідентифікаційні бирки чи наручні браслети до немовлят, малих дітей, дітей з інвалідністю) із забезпеченням водонепроникності (наприклад, використовуючи для цього поліетиленові пакети, водонепроникні бирки чи картки).
 - ▶ Ця інформація повинна бути в дитини, а копія – у батьків чи уповноваженого дорослого піклувальника. Якщо дитина не має при собі цю інформацію, негайно запишіть необхідні дані на водонепроникній картці та шнурку і дайте дитині.
 - ▶ Надайте дітям письмову інформацію про запланований маршрут подорожі та контактну інформацію відповідальних осіб у пункті призначення, включаючи назву інтернатного закладу в разі переведення.
- **Служби у справах дітей України повинні бути поінформовані про всі переміщення дітей, які виховуються в інтернатних закладах в Україні²⁷** та про взяття на облік у єдиній системі реєстрації та управління інформацією.
- **Консульська установа України в країні перебування має бути повідомлена протягом одного дня після прибуття** для забезпечення взяття дітей на консульський облік, а також, якщо це можливо, директор закладу чи інша особа, уповноважена згідно з законодавством, мають також повідомити відповідний орган у справах дітей в Україні про прибуття дітей на нове місце.
- **Діти з інтернатних закладів України, які прибувають до інших країн разом з адміністрацією свого інтернатного закладу, повинні вважатися дітьми, розлученими з сім'єю, а не дітьми без супроводу.** Відповідно до Сімейного кодексу України (ст. 244, 245), якщо дитина постійно проживає в закладі охорони здоров'я, навчальному та іншому дитячому закладі, функції опікуна та піклувальника щодо неї покладаються на адміністрацію цих закладів. Однак це не означає, що будь-який постійний процес прийняття рішень щодо цих дітей, в Україні чи за кордоном, може здійснюватися в обхід процедур ретельної оцінки та схвалення (зокрема одержання згоди від батьків та компетентних органів), необхідних для прийняття обґрунтованих рішень щодо будь-якої дитини.
- Важливо, щоб організації з питань захисту дітей та відповідні органи в Україні та країнах транзиту та прийому **забезпечували підтримку чи відновлення зв'язків з батьками та родичами якомога раніше задля можливості возз'єднання, якщо це буде визначено в найкращих інтересах дитини**, а також участь батьків і родин у прийнятті рішень щодо переїзду та переміщення дитини.

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

27 Постанова №166 [українською мовою](#), [англійською мовою](#)

Усі організації із захисту дітей, які переміщують групи дітей, мають забезпечувати наявність належних політик, протоколів і практик щодо гарантування безпеки та захисту та відповідну обізнаність дітей і дорослих.

Усі надавачі послуг повинні мати чинні політики і практики гарантування безпеки та захисту. Це має становити основу практики гарантування безпеки та захисту під час будь-якого транзиту чи переміщення. Критичне значення мають визначення, пом'якшення та реагування на додаткові ризики щодо безпеки, зокрема зважаючи на те, де саме можуть виникати ризики під час переміщення дітей. Це має включати, як мінімум, протоколи щодо організації сну, забезпечення гігієни, дій у разі розлучення, способів повідомлення про будь-які занепокоєння щодо безпеки чи іншої інформації, пов'язаної з благополуччям і безпекою дітей, а також взаємодії з дорослими, які не є визначеними піклувальниками. Усе це має бути чітко донесено всім дорослим, дітям і підліткам.

Люди часто прагнуть допомогти в надзвичайних ситуаціях, зокрема це співробітники різних служб і волонтери. Задля безпеки дітей надзвичайно важливо мати запроваджені кодекси поведінки, політики щодо гарантування захисту і безпеки та чіткі процеси перевірки та нагляду. (Див. плакати Міжвідомчої постійної комісії з питань захисту від сексуальної експлуатації та насильства для [України](#) та [Польщі](#), [інструментарій безпеки](#) Глобального альянсу Changing the Way We Care та [Захист дітей у надзвичайних ситуаціях: Практичний довідник](#)).

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА
ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ
ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ
ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ
СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ
СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ
І СУРОГАТНЕ
МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА
ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ
РЕСУРСИ

Photo: Save the Children

3

Догляд і захист дітей в умовах інституційного догляду в Україні та країнах перебування

Що означає поняття “інституційний догляд”?

Інституційний догляд означає будь-яке влаштування у форми групового проживання, коли догляд за дітьми здійснює оплачуваний персонал або волонтери в призначеному для цього закладі. Це поняття охоплює всі види догляду, що забезпечується в будь-яких несімейних формах групового влаштування, зокрема в безпечних місцях для екстреної допомоги, транзитних центрах у разі надзвичайних ситуацій та всіх інших закладах короткострокового та довгострокового догляду, до яких відносяться малі групові будинки, дитячі будинки, будинки для немовлят, заклади для дітей-сиріт, будинки сімейного типу.

У деяких контекстах ці заклади можуть мати подвійне призначення, наприклад, поєднувати фокус на освіті та фокус на догляді – це так звані школи-інтернати. Вони також можуть бути зосереджені на певних “категоріях” дітей, наприклад, заклади для дітей з інвалідністю або для дітей, яких вважають такими, які “потребують захисту”. Незалежно від їхньої форми – державні чи приватні, зареєстровані чи незареєстровані, релігійні чи світські, лише для дітей чи для дорослих і дітей разом – на всі ці заклади поширюються офіційно прийняті правила і положення про альтернативний догляд, а відповідальність за дітей, які там перебувають, несе безпосередньо держава або відповідний уповноважений орган (наприклад, у контексті біженців). Див. [Рекомендації ООН щодо альтернативного догляду за дітьми, пункт 29](#). Див. також міжвідомчі [Рекомендації щодо забезпечення альтернативного догляду під час COVID-19](#).

3

КЛЮЧОВІ МІРКУВАННЯ

- До початку конфлікту за оцінками 100 000 дітей проживали або одержували послуги в понад 700 інтернатних закладах та школах-інтернатах в Україні.²⁸ Це включає дев'ять різних типів інтернатних закладів, які знаходяться у підпорядкуванні трьох різних міністерств – Міністерства охорони здоров'я, Міністерства соціальної політики та Міністерства освіти і науки.²⁹
- Керівники цих інтернатних закладів на той час повідомляли, що 91 410 із цих дітей мали порушення розвитку чи проблеми зі здоров'ям. Це означає, що як і в 2015 році, 92 відсотки дітей в інтернатних закладах України мали той чи інший медичний діагноз чи інвалідність. Повідомлялося, що більшість із них мають певні форми психічних розладів (22%), розлад мови (14%) чи затримку розумового розвитку (11%).³⁰
- Також за різними даними ромські діти непропорційно представлені в інтернатних закладах України та інших країн регіону через бідність та системну дискримінацію ромських громад і сімей, що призводить до високого рівня інституціоналізації та соціальної ізоляції.³¹
- Позбавлені сімейного середовища та проживаючи переважно у великих інтернатних закладах з обмеженим персоналом і ресурсами, ці діти є дуже вразливими під час конфлікту. Суттєва кількість інтернатних закладів розташована у великих і малих містах, на територіях, які безпосередньо страждають від конфлікту та які є цілями для артилерійських та ракетних обстрілів, і тому мають значний ризик бути відрізаними від каналів постачання через посилення бойових дій і вимушеної втечі персоналу.
- Переважна більшість дітей, які перебувають в інтернатних закладах, мають живих батьків і сім'ї, тож на відміну від поширених повідомлень у медіа вони не є сиротами. Менше 10 відсотків дітей, які виховуються в інтернатних закладах, були офіційно влаштовані в ці заклади органами влади через те, що залишилися без батьківського піклування або внаслідок рішень про позбавлення батьківських прав.
- Через великий розмір та складність цієї системи інституційного догляду за відсутності централізованого нагляду та інтегрованої системи даних, коли спалахнув конфлікт, існував суттєвий брак ясності стосовно особистих даних, кількості, статусу та становища цих дітей
- Багато інтернатних закладів довелося евакуювати через конфлікт, і дітей переміщали групами в інші частини країни або вивозили за кордон. Українська влада швидко зреагувала на цю ситуацію прийняттям відповідних нормативних актів для забезпечення

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

28 [Ілюзія захисту](#), Hope and Homes for Children, 2016; Інформаційний бюлетень [International Social Service: Криза в Україні та міжнародні стандарти](#), 29 березня 2022 р. У 2020 році це включало 38 будинків дитини, в яких проживали діти до 4 років, і 125 інтернатних закладів Міністерства соціальної політики. Після спалаху пандемії Covid-19 у 2020 році повідомлялося, що 42 000 дітей було терміново повернуто до своїх сімей із 435 інтернатних закладів (переважно зі шкіл-інтернатів Міністерства освіти і науки), але неясно, скільки дітей залишилися у своїх сім'ях і скільки згодом повернулося до закладів до початку конфлікту. Див. [За маскою піклування: Звіт за результатами аналізу ситуації в будинках дитини в Україні](#), Hope and Homes for Children, 2020.

29 [Ілюзія захисту](#), Hope and Homes for Children, 2016; Disability Rights International: [Дороги немає](#), 2015.

30 [Ілюзія захисту](#), Hope and Homes for Children, 2016.

31 [Довічний вирок: ромські діти в інтернатних закладах](#), 2011.

3

кращої координації переміщення та встановлення особи дітей, які виховувалися в інтернатних закладах і яких вивозили з країни, запровадивши вимоги щодо одержання дозволу від органу влади та реєстрації органами захисту дітей країн перебування для сприяння їх подальшому поверненню та возз'єднанню.^{32 33}

- Діти, які знаходяться в інституційному догляді, часто залишаються поза полем зору, що призводить до ще більшої вразливості цих дітей під час надзвичайної ситуації. Захист дітей, які залишаються в інституційному догляді, має бути першочерговим завданням, включаючи усунення безпосередніх загроз їхньому життю, безпеці та благополуччю, а також надання підтримки піклувальникам з тим, щоб вони мали змогу забезпечувати ефективний догляд і захист у складний час та приймати належні рішення щодо евакуації, коли виникає така необхідність.
- Особливе занепокоєння викликає становище дітей з інвалідністю та захворюваннями в інтернатних закладах, адже надходять повідомлення про те, що дітей не евакуюють навіть в умовах безпосередньої загрози їхній безпеці. Крім цього такі діти наражаються на значні ризики в ситуаціях, коли працівники залишають заклад, щоб подбати про потреби власної родини, або коли через конфлікт припиняється або скорочується постачання предметів, необхідних для задоволення медичних та побутових потреб дітей. Відсутність скоординованого реагування, зосередженого насамперед на забезпеченні потреб та дотриманні права цих дітей, може призвести до значних втрат життя та завдання шкоди.
- Плутанина та недостовірна інформація щодо ситуації та статусу дітей в інтернатних закладах також може призводити до неналежного чи навіть шкідливого реагування. Повідомлення в засобах масової інформації про тисячі “осиротілих” дітей та приватні ініціативи зі сприяння переміщенню дітей за кордон викликають серйозні занепокоєння щодо захисту та гарантування безпеки та істотно підвищують відповідні ризики.
- Торгівля дітьми з метою трудової чи сексуальної експлуатації була серйозною проблемою в Україні також до нинішнього конфлікту, при цьому дівчата та жінки були особливо вразливими в контексті торгівлі людьми, сексуальної експлуатації та насильства.³⁴ Відсутність точних та актуальних даних про дітей, які перебувають у закладах інтернатного типу, відсутність системи обліку дітей, переміщених всередині країни та за кордон, а також відсутність ясності щодо законного опікунства та документів створюють значні ризики для зникнення, торгівлі та експлуатації дітей як в Україні, так і за кордоном.

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

32 Постанова №166 (українською мовою, англійською мовою) та постанова №179 (українською мовою) щодо встановлення вимог до переміщення та евакуації дітей, які виховуються у закладах інституційного догляду, включаючи переміщення через міжнародні кордони..

33 Після початку конфлікту Міністерство соціальної політики України 19 березня 2022 року повідомило про евакуацію 4894 дитини зі 179 інтернатних закладів, з них 2522 дитини переміщено в межах України, а 2372 дитини зі 116 інтернатних закладів переміщено за кордон. Повідомлялося, що після початку конфлікту ще 30 078 дітей було повернуто під опіку батьків або інших законних опікунів, переважна більшість із інтернатних закладів, що знаходяться у підпорядкуванні Міністерства освіти і науки: [див. тут](#).

Крім цього, за інформацією від українського уряду та згідно з повідомленнями в медіа, щонайменше 17 країн прийняли українських дітей з інтернатних закладів станом на кінець березня 2022 року. Міністерство соціальної політики також запросило 23 країни підписати двосторонні угоди про захист прав дітей-переселенців із вразливих категорій, у тому числі дітей, які перебували в інтернатних закладах та у прийомних сім'ях. [Див. тут](#).

34 [Звіт Державного департаменту США про торгівлю людьми](#), 2021.

3

- Ще до початку нинішнього конфлікту Україна взяла на себе серйозні зобов'язання щодо подолання широкої інституціалізації дітей з причин догляду, стану здоров'я чи освіти. Війна ще гостріше показала надзвичайну вразливість цих дітей та критичну необхідність у трансформації системи шляхом переходу на послуги, орієнтовані на дітей і сім'ї, які забезпечуються на рівні громади. Існує значний ризик ре-інституалізації дітей, якщо Урядом України та міжнародною спільнотою не будуть невідкладно виділені ресурси для підтримки цього переходу в контексті реагування на конфлікт та його наслідки у рамках повоєнної відбудови.
- Прогрес, досягнутий за останнє десятиліття в сусідніх з Україною країнах, таких як Молдова, Болгарія, Румунія, щодо припинення інституціалізації дітей та переорієнтації систем соціального захисту дітей на сімейні послуги також може опинитися під загрозою в умовах реагування цих країн на нагальні потреби біженців, які тікають від війни в Україні, більшість з яких – це жінки та діти. Без швидкої, конкретної підтримки, яка б дала змогу країнам, які приймають біженців, розширити та збільшити обсяги послуг для сімей на рівні громади та надавати ширший спектр варіантів альтернативного догляду на основі сім'ї, вірогідним буде повернення до застосування інституціалізації, адже наявні системи можуть виявитися неспроможними задовольняти потреби великої кількості дітей і сімей.

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

КЛЮЧОВІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Забезпечення нагальних потреб дітей, які виховуються в інтернатних закладах в Україні

- Заклади інституційного догляду для дітей **мають бути офіційно визнані захищеними гуманітарними зонами та визначені як “базові необхідні послуги”** в рамках управління надзвичайними ситуаціями.
- Усі зусилля мають бути докладені для **забезпечення та гарантування ланцюгів постачання основних товарів (харчування, засобів санітарії та гігієни, основних медикаментів) та критично важливих послуг** (включаючи ті, що є особливо необхідними для дітей з інвалідністю та захворюваннями) у закладах інституційного догляду, які продовжують функціонувати, а також необхідного персоналу для безперервного догляду та захисту.
- Діти з інвалідністю та діти, які виховуються в інтернатних закладах, загалом мають високий ризик недостатнього харчування й труднощів з годуванням, а травматичний досвід і надзвичайні ситуації можуть призводити до нових ризиків, пов'язаних з харчуванням та годуванням. У дітей, які мали обмежений доступ до їжі та води, медичних послуг та інших предметів першої необхідності, може дуже швидко розвинутися знесилення через недоїдання. **Доглядачі передусім повинні подбати про безпечне годування, належний раціон та гігієну харчування** та якомога швидше направити дітей до медичних служб.

3

- **Плани на випадок надзвичайних ситуацій, які також охоплюють форми інституційного догляду, мають розроблятися органами системи опіки та піклування у партнерстві з надавачами послуг.** Таке планування має враховувати нестабільність та вірогідну тривалість фаз гуманітарної надзвичайної ситуації та включати швидку оцінку й узагальнення інформації про ситуацію в цих закладах, дітей, які там перебувають, персонал та основні послуги та ресурси, необхідні для гарантування безпеки дітей, забезпечення догляду за дітьми та їх благополуччя.
- **Необхідно провести аналіз та визначити основний персонал,** зокрема, працівників, які здійснюють догляд, співробітників служб допомоги, а також основні ресурси, необхідні для кожної фази надзвичайної ситуації, що також має включати плани щодо заміни працівників, які залишили роботу, та додаткові гнучкі фонди для органів соціального захисту дітей, які дозволятимуть швидко адаптувати системи та послуги під час реагування на кризу.
- **Органи, уповноважені здійснювати нагляд за службами у справах дітей, мають видати чіткі інструкції,** включаючи покроковий алгоритм дій місцевої влади та керівництва інтернатних закладів з метою впорядкованого та безпечного повернення дітей, які можуть бути ре-інтегровані у свої сім'ї. Про всіх дітей, які залишають інтернатний заклад, необхідно офіційно повідомляти у відповідні органи влади, у тому числі в громаді чи за місцем повернення дитини.
- **Плани евакуації на випадок непередбачених ситуацій мають бути розроблені службами у справах дітей у партнерстві з надавачами послуг для інтернатних закладів, розташованих у місцевості, яка безпосередньо охоплена конфліктом або має ризик стати територією активного конфлікту. Це має включати регулярну оцінку ризиків безпеки для дітей та комплексні плани їх переміщення в безпечне місце,** якщо це рекомендується, а також конкретні положення щодо задоволення потреб дітей з інвалідністю або захворюваннями під час евакуації чи переміщення, як в дорозі, так і в пункті прибуття. Медична карта дитини, призначене їй лікування та медикаменти, медична та психосоціальна підтримка та вимоги щодо доступності, а також ключові стосунки мають бути задокументовані та передані разом з кожною дитиною, яку переміщують із закладу, щоб забезпечити безперервність і належність догляду та підтримки на новому місці.³⁵ Більш докладну інформацію представлено в розділі про [евакуацію дітей з інтернатних закладів](#).
- Для запобігання розлученню сім'ї та підтримки розшуку та возз'єднання сім'ї, **важливо забезпечити зв'язок з батьками та родичами дитини та їх інформування про будь-які плани щодо переміщення дитини/дітей та їх участь у прийнятті рішень за необхідності,** за винятком випадків, коли уповноважені органи визначають, що це не відповідає найкращим інтересам дитини. Комунікація має підтримуватися протягом усього процесу переміщення.

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМ'Ї

6

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

35 Disability Rights International, "Залишені на війні: небезпеки, з якими стикаються діти з обмеженими можливостями в дитячих будинках України", травень 2022 р.

3

- **Як тільки ситуація щодо безпеки дозволяє, має бути проведена індивідуальна оцінка становища та потреб кожної дитини.** Швидка оцінка стану здоров'я кожної дитини, її потреб щодо харчування та годування, психосоціальної підтримки, а також підтримки, пов'язаної з інвалідністю та доступом, має використовуватися для формування практик догляду, звернення за послугами та визначення першочерговості нагальних потреб. Діти, які пережили насильство або стали свідками травматичних подій, мають високий ризик розвитку тяжких форм стресу та психічних травм, а діти, які перебувають в інституційному догляді, мають високі ризики щодо недоїдання, жорстокого поводження та недбалого ставлення.

Створення інтегрованої системи даних про дітей, які знаходяться в інституційному догляді або вийшли з інституційного догляду

- **Одним з першочергових завдань для органів влади має бути консолідація інформації про всіх дітей, які перебували в закладах інституційного догляду до конфлікту,** зокрема інтеграцію наборів даних, якими володіють три міністерства, відповідальні за ці заклади, з наборами даних, що існують на місцевому рівні в будь-якій уповноваженій установі. Ці дані повинні містити основну інформацію про особу, відомості про сім'ю, дату влаштування в заклад, дату залишення закладу та іншу релевантну інформацію, яка є необхідною для можливості оцінити та підтвердити правовий статус дитини та її ситуацію щодо догляду та опіки.
- **Органи влади мають якнайшвидше скласти картину чинної ситуації щодо всіх інтернатних закладів, як тільки це буде безпечно,** щоб зібрати відомості про становище дітей, які залишаються в інституційному догляді, а також про становище дітей, які залишили заклад інституційного догляду чи були евакуйовані після початку конфлікту, про ситуацію щодо персоналу та піклувальників, послуг, які надаються, та наявних ресурсів, включаючи швидку оцінку поточної спроможності забезпечувати належне піклування та догляд за дітьми.
- **Має бути забезпечено офіційний облік кожної дитини і кожного дорослого, які проживають або працюють в інтернатних закладах,** а також обов'язкове ведення актуального, детального реєстру з відомостями про влаштування дитини в заклад, її вибуття із закладу (в тому числі внаслідок запланованої чи незапланованої евакуації чи вибуття), будь-які випадки захворювання чи смерті, з повними ідентифікаційними даними, фіксуванням відповідних дат і часу, а також процедур, згідно з якими здійснювалося повідомлення органів влади.
- Органам влади також необхідно створити реєстр, **щоб допомогти виявити та визначити інтернатні заклади, які вже не функціонують, а також виявити та поставити на облік незареєстровані заклади** із зазначенням їх місцезнаходження, структури управління та будь-яких інших особливих характеристик.

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

3

- **На національному рівні має бути створена інтегрована база даних** для внесення, оновлення та збереження даних про всіх дітей, які виховуються в інтернатних закладах, а також про персонал, що дозволять узагальнити дані, які відображатимуть ситуацію до, під час та після конфлікту. Це дасть змогу фіксувати та повною мірою оцінювати будь-які зміни становища, статусу та умов опіки й догляду кожної дитини, щойно ситуація дозволить забезпечувати належний догляд і захист.
- Необхідно якнайшвидше створити інтегровану базу даних **для централізації всіх даних щодо дітей з України, які виховуються в інтернатних закладах та які залишили такі заклади під час надзвичайної ситуації** як в Україні, так і в країнах перебування.

Регулювання щодо використання інституційного догляду під час надзвичайної ситуації в Україні та країнах перебування

- **Необхідно ввести правила та обмеження щодо влаштування дітей в інтернатні заклади під час надзвичайної ситуації** як в Україні, так і в країнах перебування. Надавачі послуг мають невідкладно повідомляти органи влади, якщо дитину привозять до їх закладу не через офіційні механізми влаштування і контролю.
- **Пропонування та спонукання до влаштування дітей в інтернатні заклади в Україні чи за кордоном установами, закладами чи окремими особами має бути заборонено** відповідно до міжнародних стандартів.³⁶ Українські органи опіки та піклування про дітей мають негайно повідомлятися про такі спроби, в тому числі в контексті переміщення або евакуації дітей з інтернатних закладів в межах України та за кордон у відповідності до прийнятих урядом вимог і настанов.
- Відповідні органи влади мають **прийняти та ввести в дію оновлені процедури контролю**, передбачивши необхідну адаптацію до умов надзвичайної ситуації з тим, щоб мати змогу проводити оцінку необхідності та придатності влаштування, одержання дозволу на влаштування та моніторингу з боку служб у справах дітей.
- Якщо відомо, хто є основним піклувальником дитини, **необхідно докласти всіх зусиль для того, щоб він/вона мали змогу відігравати активну роль у процесі прийняття рішень, крім випадків, коли встановлено, що це не відповідає найкращим інтересам дитини**, наприклад, у разі позбавлення батьківських прав державою до початку конфлікту.
- **Усі зусилля мають бути докладені, щоб брати і сестри були разом, у рамках рішення про влаштування.** У випадках, коли контакт і комунікація порушені внаслідок конфлікту чи під час евакуації, дитині має бути надана допомога у встановленні місцезнаходження та відновлення зв'язку з братами, сестрами та іншими важливими особами в житті дитини, враховуючи бажання та найкращі інтереси дитини.

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

36 United Nations General Assembly, United Nations Guidelines for the Alternative Care of Children (2009), op. para. 127.

3

- **Як тільки ситуація безпеки дозволить, необхідно провести оцінку інтернатних закладів, де забезпечується догляд за дітьми**, з метою пересвідчитися в їхній здатності забезпечувати відповідне для етапів розвитку, безпечне та турботливе середовище, яке є невеликим за розміром, організованим у відповідності до прав і потреб дитини, а також максимально наближеним до умов сім'ї чи малої групи. Забезпечення мінімального співвідношення кількості доглядачів до кількості дітей, а також відповідної кваліфікації персоналу є ключовими вимогами в будь-якому контексті.
- **Немовлят і маленьких дітей не слід поміщати в інтернатні заклади** у рамках реагування на надзвичайну ситуацію або в надзвичайний період, натомість **пріоритетним рішенням має бути догляд на основі сім'ї**. Коли це обумовлено винятковими обставинами, немовлята та маленькі діти не повинні залишатися в інтернатному закладі довше ніж на 72 години (3 дні). Призначені досвідчені доглядачі мають здійснювати індивідуальний догляд протягом усього часу перебування дитини, при цьому має бути не більше 2-3 немовлят на одного доглядача.
- **Тимчасові притулки, які використовуються як центри тимчасового догляду під час надзвичайних ситуацій, мають бути визначені та обстежені для забезпечення реєстрації всіх дітей і персоналу**, розшуку сімей, проведення швидкої оцінки та возз'єднання, коли це відповідає найкращим інтересам дитини, або переведення до більш відповідного влаштування. Ці центри мають бути включені до системи захисту дітей у надзвичайних ситуаціях. Притулки мають створюватися відповідно до стандартів якості щодо інституційного догляду за дітьми. Для всього персоналу, менеджерів і волонтерів мають бути визначені та запроваджені положення та процедури гарантування належного захисту з проведенням відповідного навчання.
- **Необхідно забезпечити, щоб розміщення дитини в інтернатному закладі тимчасового перебування в усіх випадках було тимчасовим**, з проведенням комплексної оцінки в найкоротший строк для визначення потреб і становища дитини та визначенням рішень, які більше підходять для дитини з точки зору влаштування відповідно до національних і міжнародних стандартів.
- Організація тимчасового перебування в інтернатному закладі чи притулку має включати ведення випадків, розшук сім'ї, психосоціальну підтримку та психологічну допомогу з усвідомленням наслідків травматизації, надання інформації в зручному для дітей форматі та безпечний доступ до технологій для підтримки контактів з родиною.
- Усі працівники, відповідальні за моніторинг чи надання послуг дітям у закладах інтернатного типу, мають бути обізнані про підвищений ризик насильства та експлуатації під час надзвичайних гуманітарних ситуацій. **Формальні процедури мають бути посилені або запроваджені з метою створення умов для безпечного та конфіденційного виявлення та повідомлення про випадки фізичного, сексуального та психологічного насильства та експлуатації**, а відповідні обов'язки мають бути визначені та покладені на підготовлених працівників служб захисту, які здатні належним чином реагувати на всі повідомлені випадки.
- Усі працівники, до обов'язків яких входить безпосередня робота з дітьми, мають проходити належну **перевірку та навчання у цілях безпеки**.

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

3

Запобігання інституціалізації та забезпечення належного догляду за дітьми в сім'ях і громадах

- **Чіткі політичні заяви про першочерговість запобігання розлученню дітей із сім'ями та сприяння альтернативним рішенням, які передбачають догляд в сім'ї замість влаштування до інтернатних закладів,** мають широко розповсюджуватися органами влади України, урядами країн, які приймають українських дітей-біженців та їхні сім'ї, та урядами країн, які надають допомогу Україні з офіційних чи приватних джерел.
- **Необхідно продовжувати докладати всіх зусиль для запобігання інституціалізації дітей, у тому числі дітей з інвалідністю,** в Україні та в країнах перебування. Обмеження щодо створення нових інтернатних закладів повинні бути видані під час надзвичайної ситуації³⁷, а відповідне фінансування має спрямовуватися на більш широке застосування виховання і послуг на основі сім'ї та громади.
- Важливо **забезпечувати безперервність і стабільність для дітей, які були евакуйовані з інтернатного закладу,** даючи їм змогу підтримувати контакти і стосунки, які вони мали до конфлікту з іншими дітьми та співробітниками. Однак **це не повинно відбуватися за рахунок надання відповідного альтернативного догляду в сім'ї,** що має важливе значення для того, щоб ці діти отримували індивідуальний догляд та увагу, необхідні для їх благополуччя. Необхідно надавати допомогу в тому, щоб діти могли підтримувати ці важливі стосунки, наприклад, завдяки регулярним візитам, телефонним дзвінкам і спільним заходам.
- Органи влади та організації, що займаються захистом дітей, повинні **уникати заходів, які можуть створювати приховані стимули для розлучення дитини з сім'єю або залишення дитини** в умовах кризи, фокусуючи увагу на забезпеченні доступу до соціальних послуг чи підтримки через інтернатні заклади замість влаштування дітей у сім'ях. Забезпечення належного догляду за дітьми в інтернатних закладах під час кризи має бути чітко визначено в рамках ширшої політики, де пріоритетом визначено доступ до послуг для дітей у власних сім'ях, при цьому фінансування догляду в інтернатних закладах у розрахунку на одну дитину не повинно бути більшим, ніж фінансування допомоги дітям у сім'ях.
- Деякі молоді люди, можливо, перебували в процесі виходу з альтернативного догляду та переходу від інтернатного закладу до самостійного життя або послуг для дорослих незадовго до або на момент початку конфлікту. Такі молоді люди мають вірогідність бути серед найбільш постраждалих категорій, адже вони вже стикаються зі значними труднощами в доступі до можливостей отримання освіти та засобів до існування та часто зазнають маргіналізації та стигматизації. Організації, які займаються захистом дітей, мають працювати у партнерстві зі службами у справах дітей в Україні та країнах перебування над тим, щоб **виявити, відстежити та зв'язатися з якомога більшою кількістю людей, які вийшли з інституційного догляду,** провести попередню оцінку їхніх потреб у підтримці та **пересвідчитися в тому, що вони одержують цільову підтримку.**

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

37 Рекомендації ООН щодо альтернативного догляду за дітьми (2009), пункт 154.

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА
ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ
ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ
ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ
СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ
СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ
І СУРОГАТНЕ
МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА
ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ
РЕСУРСИ

Photo: Save the Children

4

Догляд і захист дітей у прийомних та патронатних сім'ях в Україні та країнах перебування

КЛЮЧОВІ МІРКУВАННЯ

- Україна та сусідні країни, які приймають дітей, які стали біженцями внаслідок конфлікту, зокрема Польща, Молдова та Румунія, взяли на себе суттєві зобов'язання щодо реформування систем альтернативного догляду протягом останніх двох десятиліть з особливим акцентом на відході від інституціалізації дітей та переорієнтації послуг на сімейні форми виховання.
- Хоча ці країни знаходяться на різних етапах реформування, одним із спільних елементів таких реформ є розвиток сімейних форм альтернативного догляду та виховання, починаючи з посилення родинної опіки та встановлення опікунства до створення більш розвинутих схем влаштування в прийомні та патронатні сім'ї та відповідних послуг.
- Основною формою альтернативного догляду для дітей, які не виховуються батьками, є виховання в розширеній родині, тобто у родичів чи друзів сім'ї (родинна опіка). Хоча в більшості родинна опіка та виховання ґрунтується на неформальних домовленостях в родині, дедалі більші зусилля докладаються для формалізації такого влаштування через

4

опікунство чи розпорядження про виховання дитини в сім'ї родичів, а також надання фінансової та іншої підтримки таким піклувальникам.³⁸

- Крім цього, ці країни також інвестували в розвиток формальних систем патронатного догляду та виховання³⁹, коли діти, які потребують альтернативного догляду, перебувають у сімейному оточенні та виховуються патронатними вихователями, які не є родичами дитини та яких офіційно відбирають, навчають та супроводжують для забезпечення догляду на тимчасовій основі. Ці патронатні вихователі можуть бути найняті на роботу або отримувати винагороду чи допомогу в інших формах для забезпечення догляду за дитиною, і влаштування здійснюється на підставі офіційного рішення судових або адміністративних компетентних органів.
- За даними, наявними в Україні до початку конфлікту, на початку 2018 року в прийомних та патронатних сім'ях перебувало 13 689 дітей, і 51 101 дитина виховувалася родичами.⁴⁰ У Молдові в 2019 році в прийомних та патронатних сім'ях перебувало 1035 дітей, і щодо 2474 дитини була офіційно оформлена родинна опіка.⁴¹ У Польщі за даними в 2018 році в прийомних та патронатних сім'ях перебувало 55 288 дітей, що включає кількість випадків офіційно оформленої родинної опіки.⁴² У Румунії у 2018 році 18 317 дітей виховувалися у прийомних та патронатних сім'ях, і 18 437 дітей виховувалася родичами.⁴³
- Хоча в деяких з цих країн офіційні системи патронатного догляду та виховання були посилені протягом останніх декількох років, усе ще залишаються значні виклики щодо кількості випадків влаштування, наявності підтримки та супроводу для патронатних вихователів, а також наявності самих патронатних вихователів, які можуть забезпечувати як екстрене, так і терапевтичне влаштування.
- Конфлікт в Україні безпосередньо впливає на патронатні сім'ї, а також на систему патронатного догляду та виховання та її здатність підтримувати та здійснювати супровід таких сімей. Зі збільшенням кількості дітей, які розлучаються зі своїми сім'ями або втрачають піклувальників, імовірно значно збільшуватимуться кількісні потреби щодо влаштування дітей, зокрема екстреного влаштування та влаштування дітей, які потребують доступу до послуг реабілітації та педіатричної паліативної допомоги, психологічної допомоги та психосоціальної підтримки.

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

38 Рекомендації ООН щодо альтернативного догляду за дітьми (2009) визначають родинну опіку як "виховання дитини у розширеній сім'ї дитини або за участю близьких друзів сім'ї, відомих дитині, офіційного чи неформального характеру". A/RES/64/142 пункт 29 (с) (i). Згідно з даними по Україні за 2012 рік 10% дітей віком до 18 років проживали в домогосподарствах без біологічних батьків, здебільшого в домогосподарствах, де головними членами є бабуся, дідусь або близький родич (MICS 2012). У Молдові випадки, коли діти віком до 18 років не проживають з біологічними батьками, становили 2,7% (MICS 2012). У Польщі за даними частка дітей, які проживали в домогосподарствах без біологічних батьків, у 2019 році становила 0,8%, а в Румунії за той самий рік – 2,6%. Див. [тут](#).

39 Рекомендації щодо альтернативного догляду за дітьми (2009) визначають патронатний догляд як "ситуацію, коли дитина з метою альтернативного догляду влаштовується компетентним органом у домашнє середовище сім'ї, яка не є сім'єю дитини та яка відібрана, кваліфікована, схвалена та знаходиться під наглядом для забезпечення такого догляду". A/RES/64/142 пункт 29 (с) (ii).

40 Відкриваємо двері для дітей Європи: Факти щодо України, 2018 рік; Див. Стислий огляд ситуації в Україні.

41 Стислий огляд ситуації в Молдові. За останніми даними органів влади Молдови, станом на 31 грудня 2021 року 1056 дітей перебували в 382 прийомних сім'ях і 64 великих прийомних сім'ях (до 6 дітей).

42 Інформація Ради Міністрів про стан виконання у 2018 році Конституції від 9 червня 2011 р.

43 Стислий огляд ситуації в Румунії

4

- Патронатні вихователі та їхні сім'ї потребуватимуть постійної емоційної та економічної підтримки, щоб піклуватися про дітей, які перебувають під їхнім доглядом.
- Для країн перебування, значна кількість українських дітей, які прибувають з інтернатних закладів, а також дітей, які розлучилися з сім'єю чи знаходяться без супроводу дорослих та потребують альтернативного догляду, вірогідно, збільшить тиск на відповідні системи патронатного догляду та виховання та вимагатиме значних інвестицій для розширення та посилення таких послуг.

КЛЮЧОВІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

- Соціальні працівники та організації, які займаються захистом дітей, мають **у подальшому контактувати з патронатними вихователями та дітьми, які перебувають під їхнім доглядом, про яких є інформація, для визначення необхідних видів і форм підтримки та подальших дій.**
- З огляду на непередбачуваність перебігу конфлікту, **всі прийомні та патронатні сім'ї в Україні повинні разом зі своїм куратором скласти план на випадок надзвичайної ситуації, щоб підготуватися до таких подій, як евакуація чи переїзд сім'ї.**
- Соціальні працівники та організації, які займаються захистом дітей, повинні працювати з усіма патронатними вихователями, які наразі піклуються про дітей, щоб розробити план на випадок надзвичайної ситуації, коли постане необхідність в евакуації чи переїзді сім'ї.
- У разі потреби патронатні вихователі повинні мати змогу переміщатися разом із дітьми, які перебувають під їхнім доглядом, та з своєю власною біологічною сім'єю, у тому числі за кордон, мають отримувати необхідну підтримку, щоб вони могли це зробити, в тому числі щодо отримання необхідних документів. Більш докладно див. розділ про [переміщення дітей із прийомних сімей](#) та постанову КМУ № 166 [українською мовою](#) та [англійською мовою](#).
- **Послуги екстреного влаштування в патронатну сім'ю мають одержувати першочергову увагу**, зокрема шляхом внесення відповідних змін у нормативно-правові акти та виділення ресурсів, особливо для дітей віком до трьох років. Прийомні та біологічні сім'ї, інші піклувальники можуть потребувати послуг тимчасового влаштування на період перепочинку в такий напружений і стресовий час. Такі послуги мають бути визначеними як пріоритетні для подальшого розвитку із забезпеченням навчання, обізнаності щодо культурних особливостей та мови для забезпечення тимчасового догляду за дітьми на період перепочинку піклувальників.⁴⁴
- **Серед першочергових завдань також має бути оцінка наявних патронатних сімей для визначення їх інтересу, можливостей та відповідності, а також залучення**

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

⁴⁴ Такий вид догляду означає, що батьки та інші піклувальники одержують короткострокові послуги догляду за дитиною, які сприяють тимчасовому зменшенню напруги, покращують стабільність сім'ї та зменшують ризики щодо жорстокого поводження чи недбалого ставлення. Це може бути плановим або пропонуватися під час надзвичайної ситуації чи кризи. Такий догляд може надаватися як денні послуги або короткострокове влаштування до патронатної сім'ї чи інтернатного закладу.

4

нових патронатних вихователів для забезпечення достатньої кількості місць для влаштування дітей,

наприклад, у разі різкого збільшення кількості дітей без супроводу дорослих та розлучених з сім'єю. Якщо немає достатньої кількості чинних патронатних сімей, необхідно здійснити швидкий набір та навчання нових патронатних вихователів з дотриманням заходів безпеки. Це може включати залучення місцевих патронатних вихователів у країнах перебування дітей або громадян України, у тому числі серед біженців.

- Особливу увагу слід приділяти **залученню прийомних сімей або патронатних вихователів, здатних надавати догляд за дітьми з інвалідністю, забезпечуючи при цьому підтримку та послуги на рівні громади** для задоволення їхніх потреб та реалізації їхніх прав.
- Необхідно забезпечити навчання патронатних вихователів, особливо в контексті володіння знаннями та навичками, необхідними для догляду за маленькими дітьми та дітьми з інвалідністю.
- Критично важливо, щоб патронатні вихователі в Україні та країнах перебування **отримували інформацію та навчання щодо надання першої психологічної допомоги дітям**, зокрема в контексті поведінки з дітьми, які пережили травматичні події, наприклад, були свідками конфлікту, втратили когось з батьків або члена сім'ї або опинилися без супроводу дорослих чи були розлучені з сім'єю.
- Виховання в прийомній чи патронатній сім'ї, незалежно від того, чи забезпечується це місцевими службами захисту дітей або українськими патронатними вихователями, які супроводжують дітей у країнах перебування, **має бути відразу включено до планування та бюджетування національних служб соціального захисту** для врахування збільшення послуг, необхідних для підтримки влаштування дітей, які постраждали від конфлікту в Україні, у прийомні чи патронатні сім'ї.
- **Патронатні вихователі, які здійснюють догляд за дітьми-біженцями, мають одержувати допомогу щодо доступу до місцевих послуг** на тому ж рівні, що й створені мережі патронатних вихователів, незалежно від того, чи вони раніше були залучені до такої діяльності або взяли на себе виховання дітей-біженців через конфлікт. Це має включати доступ до фінансової винагороди за надання послуг відповідно до місцевих/ національних стандартів.
- **Необхідно сприяти підтримці патронатних вихователів через групи та мережі підтримки**, програми “турботи про вихователів”, будь то громадяни України чи місцеві патронатні вихователі. Це також має включати доступ до якісного супроводу, послуг догляду на період перепочинку та послуг у сфері психічного здоров'я для підтримки психосоціального благополуччя.
- **Діти-біженці, які перебувають у прийомних та патронатних сім'ях, що забезпечують місцеві служби або громадяни України, мають одержувати допомогу щодо доступу до всіх наявних послуг**, зокрема к сфері соціального захисту, освіти, охорони здоров'я

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

4

тощо. Дітям, які евакуювалися разом зі своїми прийомними сім'ями або патронатними вихователями, має надаватися підтримка щодо отримання таких самих прав і переваг, що й діти, які виховуються в прийомних/патронатних сім'ях, у системі країни перебування. Також вони потребують підтримки в інтеграції в місцеві системи освіти, охорони здоров'я, денного догляду та соціальних послуг.

- **Програми патронатного догляду та виховання в прийомних сім'ях також мають взаємодіяти з ромськими громадами та організаціями**, щоб зрозуміти, як вони можуть отримувати підтримку у влаштуванні ромських дітей у прийомні чи патронатні сім'ї, визнаючи важливість культури і громади при вихованні дітей та існування культурних бар'єрів і дискримінації, з якими стикаються ці спільноти.
- Навчання та підтримка мають бути доступні для працівників, які супроводжують дітей з інтернатних закладів та які бажають стати патронатними вихователями, за доцільності.

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА
ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ
ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ
ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ
СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ
СІМЕЙ

6

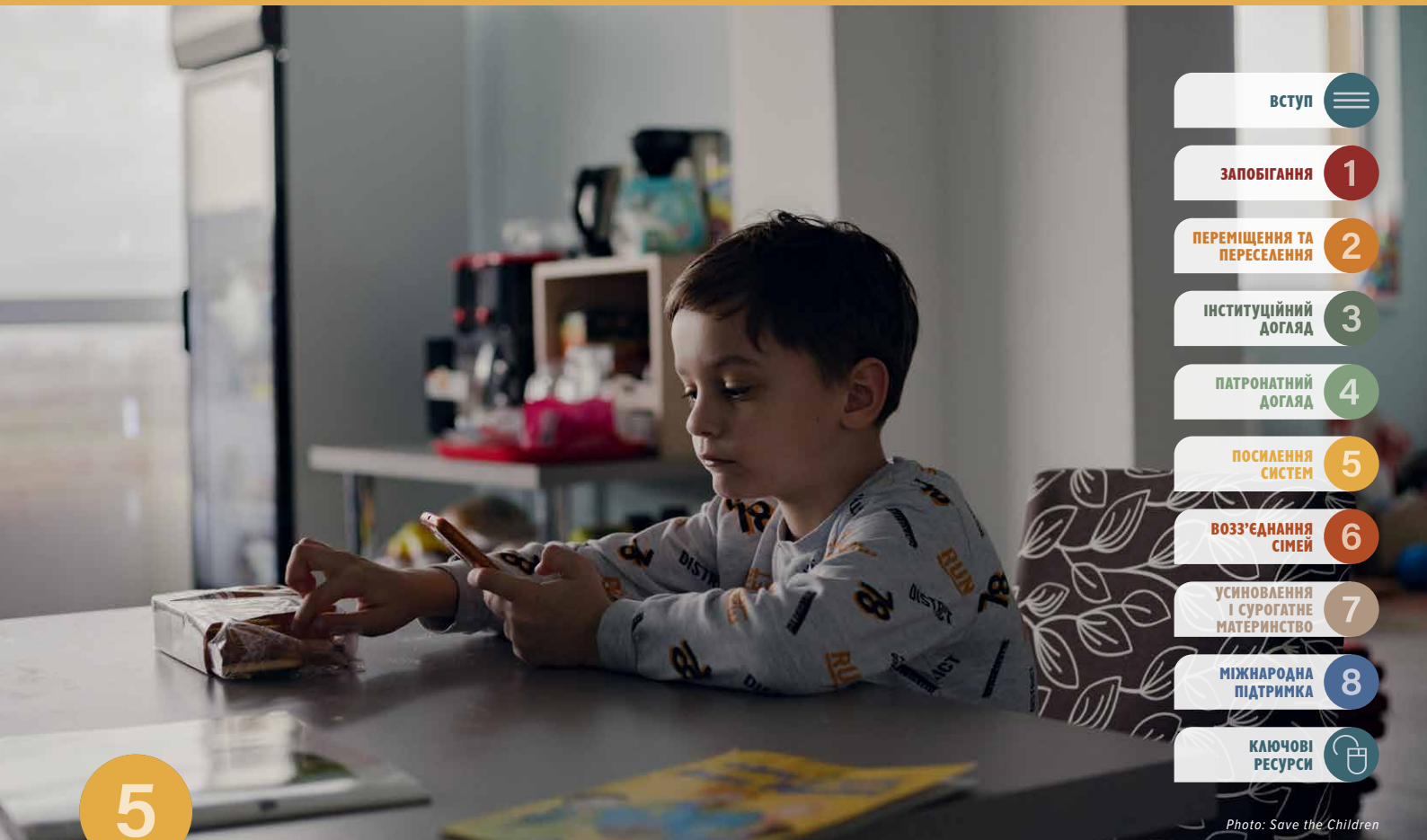
УСИНОВЛЕННЯ
І СУРОГАТНЕ
МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА
ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ
РЕСУРСИ

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА
ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ
ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ
ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ
СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ
СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ
І СУРОГАТНЕ
МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА
ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ
РЕСУРСИ

9

Photo: Save the Children

5

Посилення систем опіки та захисту в країнах перебування для належного реагування на потреби дітей-біженців

КЛЮЧОВІ МІРКУВАННЯ

- Масове переміщення цивільного населення через конфлікт в Україні викликало безпрецедентну реакцію з боку сусідніх країн, які надають підтримку біженцям, у тому числі тим, хто прямує транзитом до третіх країн.
- Важливо, щоб країни, які приймають дітей-біженців, у тому числі тих, які опинилися без супроводу дорослих чи були розлучені з сім'єю, мали запроваджені системи та послуги, необхідні для ефективного реагування на ситуацію та особливі потреби дітей, забезпечуючи їхній захист та дотримання прав.
- Таке реагування скоріш за все створюватиме істотний тиск на вже перевантажені соціальні служби та в багатьох випадках вимагатиме швидкого збільшення обсягів послуг та адаптації національних та місцевих систем соціального захисту для задоволення дедалі більших запитів. Це має включати посилення систем задля спроможності ефективно функціонувати, наприклад, залучаючи додаткові кваліфіковані людські ресурси (працівників соціальних служб та іншого ключового персоналу), та забезпечення того, що вони мають необхідну підготовку та навички, а також виділення більших обсягів фінансування задля ефективного надання, управління та моніторингу якості послуг.

5

- Системи альтернативного догляду в країнах перебування скоріш за все зазнаватимуть найбільшого впливу по мірі їх мобілізації для реагування на потреби дітей без супроводу та розлучених із сім'єю. Важливо розглядати таке реагування як можливість посилювати і далі розвивати досягнуті здобутки в контексті зобов'язань щодо реформування чинних систем, гарантуючи, що збільшені обсяги фінансування та інвестицій спрямовуються на покращення догляду за всіма дітьми та сім'ями.

КЛЮЧОВІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Надання переваги сімейним формам альтернативного догляду за дітьми та планування возз'єднання та реінтеграції

- Сімейні форми альтернативного догляду та зрештою возз'єднання та реінтеграція з батьками чи родичами мають бути пріоритетом, коли це можливо** та в найкращих інтересах дитини. Діти-біженці, які були евакуйовані та розлучені зі своїми родинами, друзями та громадою, потребують підтримки й турботи дорослих, яким можна довіряти, щоб мати змогу пережити та подолати наслідки травматичного досвіду.
- Кожна країна, яка приймає біженців, має **чітко задекларувати на рівні політики, що сімейні форми альтернативного догляду та запобігання розлученню дітей з сім'ями є пріоритетом порівняно з влаштуванням до інтернатного закладу**, і це правило має бути поширено в закладах охорони здоров'я, поліцейських дільницях, судах, місцевих радах, а також серед структур і механізмів захисту дітей в громадах.
- У всіх можливих випадках **необхідно встановити членів розширеної родини чи інших родичів і розглядати їх як варіант влаштування дитини до призначення іншої форми альтернативного догляду**. Часто діти прибувають до іншої країни разом із родичами (наприклад, з бабусею чи тіткою). Країни перебування мають забезпечувати, щоб ці особи були належним чином задокументовані як родичі-піклувальники та отримували необхідну допомогу, в тому числі прямі виплати та інші форми допомоги, яка надається патронатним вихователям, а також доступ до соціальних послуг і програм соціального захисту
- Наплив біженців створюватиме тиск на системи соціального захисту дітей та надавачів послуг у країнах перебування. **Важливо, щоб уповноважені державні органи роз'яснювали всім організаціям, які забезпечують захист дітей, як система має реагувати на потреби та проблеми біженців**, зокрема щодо обміну інформацією та даними, законодавчих вимог до опіки та догляду, зміни ролей та обов'язків, а також підтримки, доступної для забезпечення ефективного функціонування в цей складний період. Органи, які впроваджують програми захисту дітей у рамках ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, мають працювати в межах чинних систем.
- Плани на випадок надзвичайних ситуацій, які охоплюють послуги альтернативного догляду, повинні розроблятися з відповідними фінансовими**

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

5

розрахунками органами захисту дітей у партнерстві з надавачами послуг та лідерами громад, з урахуванням непередбачуваності перебігу та вірогідної тривалості конфлікту. Це вплине на чинну систему альтернативного догляду, особливо на сімейні форми. Необхідно забезпечити належне планування та ресурси для того, щоб система опіки та піклування була здатна підтримувати як дітей своєї країни, так і дітей, які прибули з України як біженці.

Забезпечення дітям-біженцям доступу до послуг і догляду на тому ж рівні, на якому ці послуги одержують діти – громадяни країни перебування

- **Діти, які тікають від війни, повинні одержувати однакове ставлення без будь-якої дискримінації.** Хоча тимчасові заходи можуть потребуватися для реагування на збільшені потреби під час надзвичайної ситуації, не повинно відбуватися створення паралельних систем захисту та догляду за дітьми з нижчими стандартами якості для дітей без супроводу та розлучених з сім'єю, так само як і для дітей, переселених із інтернатних закладів.
- **Відсутність дискримінації є правом дитини, всі діти повинні мати рівний доступ до догляду та інших послуг, які є доступними для дітей у громаді,** без дискримінації за ознаками раси, етнічної приналежності, релігії, віку, статі, сексуальної орієнтації, інвалідності чи статусу сім'ї. Необхідно провести аналіз випадків застосування альтернативного догляду, щоб пересвідчитися в тому, що влаштування дійсно відповідає найкращим інтересам кожної дитини індивідуально, та не залежить від будь-яких упереджених уявлень, пов'язаних з расою, етнічною приналежністю, статтю, імміграційним статусом чи інвалідністю дитини. **Альтернативний догляд на підставі інвалідності є дискримінаційним.**⁴⁵
- Діти та сім'ї біженців мають проходити той самий процес, як і місцеві діти в групі ризику чи в кризовій ситуації, з метою включення їх до національних та місцевих профілактичних програм.
- **Діти, які перебували в альтернативному догляді в Україні, та їхні піклувальники повинні мати повний доступ до соціальних послуг,** у тому числі доступ до допомоги як для дітей, так і для піклувальників, включаючи охорону здоров'я та освіту, а також включення піклувальників до штату організацій відповідно до національних специфікацій.
- Як у всіх випадках застосування альтернативного догляду, **принципи необхідності та відповідності мають стосуватися кожного окремого випадку** дитини-біженця, яка потребує альтернативного догляду в країні перебування.

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

45 Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, 2017 р., Загальний коментар 5, п. 11. CRPD/C/GC/5.

5

Забезпечення того, що система альтернативного догляду здатна задовольняти унікальні потреби дітей-біженців

- Уряди України та країн перебування мають надавати **роз'яснення щодо умов опіку та догляду для дітей без супроводу, щоб гарантувати, що жодна дитина в жодному випадку не залишилася без підтримки та захисту з боку законного опікуна** чи іншого визнаного відповідального дорослого або компетентного державного органу.
- **Чіткі та доступні процедури для призначення чи підтвердження законних опікунів/законних представників** мають бути запроваджені та донесені якнайшвидше, включаючи, у разі необхідності, призначення тимчасових опікунів до повного завершення процедур оцінки та схвалення, необхідних для прийняття обґрунтованого рішення стосовно кожної дитини. Такі рішення про опіку мають відповідати законам і нормативним актам, прийнятим урядом України та урядом країни перебування, та повинні **гарантувати, що жодне постійне рішення щодо правового статусу дитини та опіки не буде прийнято до (i) всебічного та ґрунтовного визначення можливості щодо возз'єднання сім'ї та реінтеграція та (ii) прийняття рішення уповноваженими органами про те, що це відповідає найкращим інтересам дитини та враховує думку дитини.**⁴⁶
- Необхідно докладати всіх зусиль для **підтримки або встановлення зв'язку з батьками чи іншими основними піклувальниками в Україні чи країнах перебування**, щоб забезпечити їхню участь у прийнятті рішень щодо опіки та догляду за дитиною та в подальшому сприяти возз'єднанню.
- **Необхідно забезпечувати проведення належної оцінки сімей, які надають альтернативний догляд, процедури захисту та регулярний моніторинг.** Короткострокове влаштування може бути пришвидшене в умовах надзвичайної ситуації, але при цьому важливо максимально оперативно провести повну оцінку сім'ї та скласти індивідуальний план догляду за дитиною.
- Особливу увагу необхідно приділяти **унікальним потребам дітей-біженців**, зокрема це стосується розуміння інвалідності, психічного здоров'я, мови, культури та етнічного походження, а також необхідності потенційної взаємодії з організаціями, які можуть забезпечити надання відповідної підтримки, включаючи організації, які зосереджують свою діяльність на питаннях осіб з інвалідністю та етнічних меншин, а також з іншими відповідними державними установами в доповнення до місцевих органів влади, які займаються забезпеченням або наглядом за сімейними формами альтернативного догляду для дітей – громадян країни перебування.
- **Необхідно одержати розуміння стану здоров'я, харчування та психосоціальних потреб кожної дитини за допомогою експрес-оцінки чи іншого механізму.** У дітей, які мали обмежений доступ до їжі та води, медичних послуг та предметів першої

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

46 Для більш докладної інформації див. постанову №166 [українською мовою](#), [англійською мовою](#).

5

необхідності, може швидко настати дефіцит поживних речовин чи знесилення через недоїдання. Експрес-оцінка має охоплювати стан здоров'я, ситуацію щодо харчування та годування, потреби в психосоціальній підтримці. Хоча всі діти мають бути взяті на облік у закладі охорони здоров'я, така оцінка також може допомогти виявити дітей з найбільш нагальними потребами. **Піклувальники (члени сім'ї, патронатні вихователі, доглядачі) мають бути проінформовані про результати оцінки та одержувати допомогу в складанні плану задоволення критичних потреб.**

- **Необхідно допомагати піклувальникам розпізнавати та реагувати на вплив травматичних подій на дітей.** Діти, які пережили насильство чи були свідками травматичних подій, мають високий ризик розвитку тяжких форм стресу та психічних травм. Це може вплинути на харчування дитини, її емоційний стан і поведінку, тож піклувальники можуть краще реагувати на це, якщо знають, чого очікувати. **Чутливий догляд може допомогти пом'якшити цей вплив.**
- **Необхідно сприяти спроможності піклувальників розуміти та реагувати на потреби дітей з інвалідністю та дітей, розлучених з сім'єю.** Це може включати інформування про необхідні послуги, надання відповідних контактів, консультації щодо кращих практик та доступ до інклюзивних шкіл.
- Надзвичайно важливо, щоб **в організаціях, які здійснюють влаштування дітей, були прийняті та впроваджені суворі політики щодо контролю та гарантування захисту,** а також здійснювався частий моніторинг.

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

8

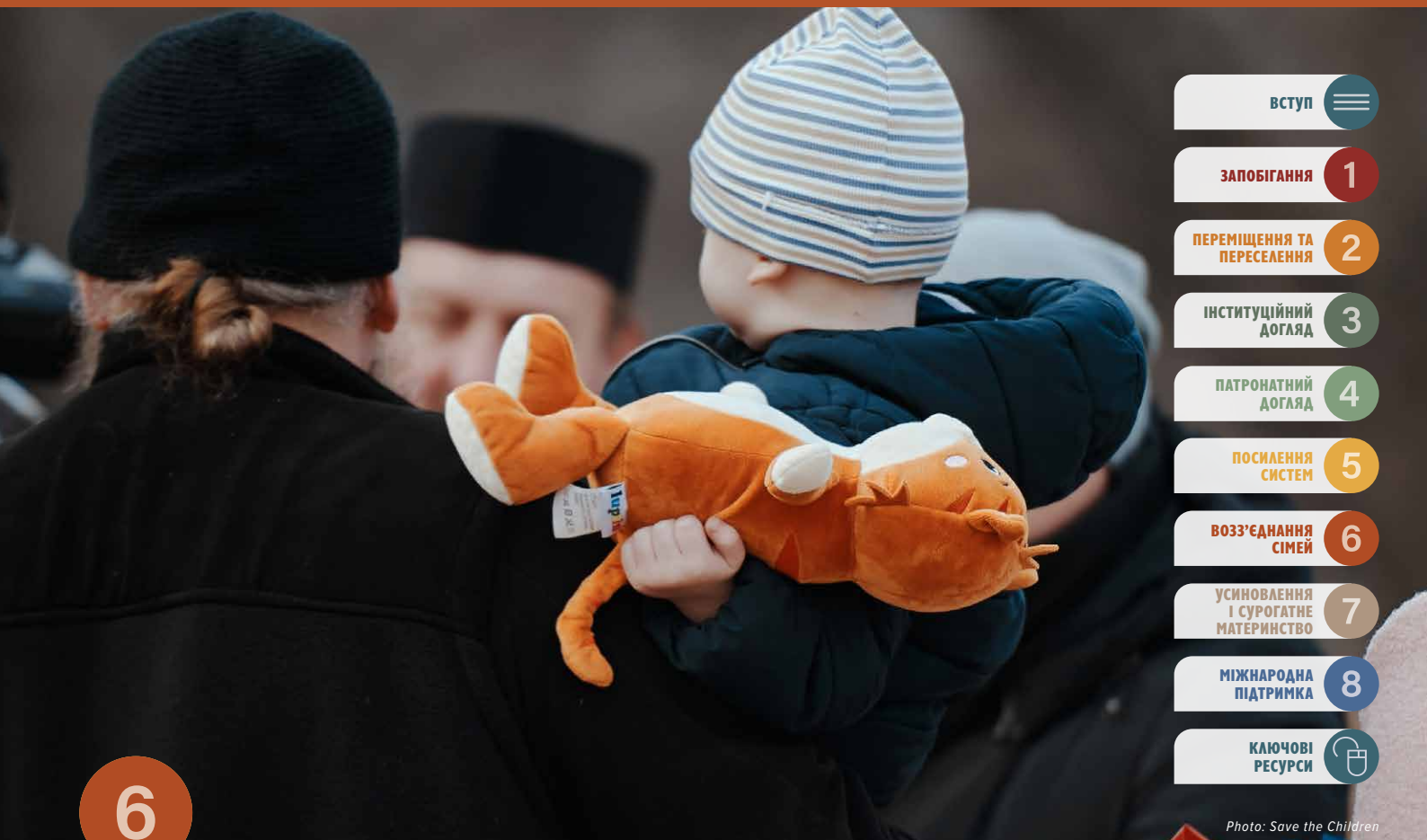
КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

Директива ЄС про запровадження тимчасового захисту відповідно до Імплементаційного рішення Ради 2022/382 має застосовуватися в усіх державах-членах ЄС, що гарантує дітям швидкий доступ до захисту та підтримки, освіти та охорони здоров'я.⁴⁷

- Держави-члени ЄС зобов'язані призначити якомога швидше опікунів/законних представників для неповнолітніх без супроводу, які користуються тимчасовим захистом на їхній території, у тому числі, якщо це необхідно, шляхом призначення тимчасового опікуна до призначення постійного опікуна або шляхом забезпечення представництва організацією, яка несе відповідальність за догляд та благополуччя неповнолітніх або будь-яким іншим відповідним представником.
- Для країн призначення – членів ЄС Комісія рекомендує встановити швидку процедуру реєстрації наявності дітей без супроводу, які залишаються на проживання на їхній території, та якнайшвидше розпочати процедури призначення опікуна/законного представника та доручення піклування про дітей, як це передбачено національним законодавством, за умови проходження перевірки, передбаченої національним законодавством, у тому числі з точки зору оцінки найкращих інтересів дитини та перевірки залучених дорослих на предмет попередніх правопорушень, пов'язаних з дитиною. Процедури доручення опіки над дітьми можуть бути окремими від процедур призначення опікунів/законних представників тих самих дітей, як це передбачено національним законодавством. У разі необхідності, опіку/законне представництво може також забезпечувати організація, яка відповідає за догляд та благополуччя неповнолітніх, чи будь-який інший відповідний представник, як це передбачено статтею 16 Директиви. Прийомні сім'ї та громади/організації, яким згідно з національним законодавством доручено піклуватися про неповнолітніх дітей без супроводу, які користуються тимчасовим захистом, також мають отримувати сімейні виплати та допомогу на підтримку дітей, взятих під опіку, як це передбачено національним законодавством країни перебування – члена ЄС.
- Держави-члени ЄС зобов'язані якнайшвидше розпочати процедури виявлення та встановлення членів сім'ї у значенні статті 15 Директиви 2001/55/ЄС, які можуть проживати в інших державах-членах ЄС, і в разі їх виявлення та встановлення, якнайшвидше ініціювати процедури для возз'єднання дитини з членами сім'ї.
- Процедури возз'єднання сім'ї мають також стосуватися, без обмеження прав та обов'язків, можливості членів сімей відповідної дитини прибути до держави-члена ЄС першого в'їзду з метою забрати дитину, або інших домовленостей, погоджених у контексті Платформи солідарності.

47 Див. Повідомлення Комісії про оперативні вказівки щодо імплементації Рішення Ради 2022/382 для [більш докладної інформації](#).

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА
ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ
ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ
ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ
СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ
СІМ'Ї

6

УСИНОВЛЕННЯ
І СУРОГАТНЕ
МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА
ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ
РЕСУРСИ

Photo: Save the Children

6

Створення можливостей для якнайшвидшого возз'єднання сім'ї та реінтеграції

КЛЮЧОВІ МІРКУВАННЯ

- Адвокація та робота над безпечним возз'єднанням загалом відповідає найкращим інтересам дитини та є найкращим способом захистити дітей від насильства, експлуатації та торгівлі.
- Держави зобов'язані поважати, захищати та сприяти реалізації прав усіх дітей, які постраждали від розлучення з сім'єю, включаючи право на життя в родині, а також вживати позитивних заходів для запобігання розлученню та забезпечення наявності чутливих до дитини ефективних процедур возз'єднання та рішень, які орієнтуються на дотримання прав, передусім враховуючи найкращі інтереси дітей.⁴⁸
- Складність і тривалість процедур возз'єднання сім'ї було визнано проблемою, так само як і наслідки цього для дітей. Процеси возз'єднання потребують спрощення, але при цьому в усіх випадках має забезпечуватися першочергове врахування найкращих інтересів дитини.

48 [Права дитини та возз'єднання сім'ї: Доповідь Верховного комісара ООН з прав людини](#). A/HRC/49/31 (9 березня 2022 р.)

6

- Важливо розпочинати процес возз'єднання та реінтеграції якнайшвидше, а також забезпечувати отримання та безпечне зберігання документів, які посвідчують особу, та інформації про сім'ю відповідно до протоколів захисту даних задля підвищення шансів на успішне возз'єднання.
- Складність возз'єднання сім'ї та реінтеграції через кордони та в умовах конфлікту має бути визнана та врахована під час оцінки, прийняття рішень та планування возз'єднання та реінтеграції. Це потребуватиме тісної співпраці між органами у справах дітей України та країн перебування, щоб забезпечити можливість проведення комплексної оцінки в кожному конкретному випадку та прийняття рішень у найкращих інтересах кожної дитини.
- Особливу увагу слід приділяти дітям, які перебували в альтернативному догляді в Україні до початку конфлікту та були евакуйовані до іншої країни. Ці діти знаходилися під опікою української держави, і в більшості випадків їхні батьки та інші родичі зберігали основну відповідальність за своїх дітей за відсутності судових рішень про позбавлення батьківських прав.⁴⁹ Забезпечення проведення комплексної оцінки ситуацій догляду та опіки над цими дітьми, включаючи виявлення та розшук батьків або інших основних піклувальників, а також визначення найкращих інтересів вимагатиме участі батьків чи піклувальників, а також уповноважених органів захисту дітей в Україні та країнах перебування.

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА
ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ
ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ
ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ
СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ
СІМ'ЄЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ
І СУРОГАТНЕ
МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА
ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ
РЕСУРСИ

КЛЮЧОВІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Підтримка зв'язку і захист даних про особу

- Необхідно докладати всіх зусиль, щоб забезпечити оперативну ідентифікацію дітей без супроводу та розлучених з сім'єю**, зокрема збір і фіксування відповідної інформації за встановленою державою формою для, **забезпечення можливості проведення розшуку сім'ї та возз'єднання у випадках розлучення**. [Див. розділ Переміщення та переселення](#).
- Ідентифікація, реєстрація та відновлення документів про цивільний стан дітей без супроводу та розлучених із сім'єю мають бути невід'ємною складовою гуманітарних операцій** і в ідеалі мають здійснюватися спеціально призначеними працівниками служб захисту дітей.
- Необхідно надавати батькам, дитині або за доцільності іншому члену сім'ї важливу інформацію про місцезнаходження відсутнього члена або членів сім'ї за умови, що надання такої інформації не завдаватиме шкоди благополуччю дитини.
- Возз'єднання сім'ї та реінтеграцію слід розглядати з моменту виявлення дитини, розлученої з сім'єю**, і має бути розроблено план тимчасового захисту на період роботи над возз'єднанням і допомоги в реінтеграції.

⁴⁹ Див. звіт організації Hope and Homes for Children ("Надія та дім для дітей") "[Ілюзія захисту](#)", 2016 р. с. 39: "лише 9% дітей виховуються в інтернатних закладах через втрату батьків або через те, що їх батьків позбавили батьківських прав".

6

- Діти, розлучені з одним чи обома батьками чи іншими основними піклувальниками, **мають право підтримувати особисті стосунки та прямі контакти з цими батьками та піклувальниками, якщо це не суперечить найкращим інтересам дитини.** Усі зусилля мають бути докладені для того, щоб забезпечити доступність засобів комунікації для всіх дітей, у тому числі для дітей та піклувальників з інвалідністю.
- Дітям, які виховуються в прийомних сім'ях або інтернатних закладах, необхідно надавати сприяння у підтримці зв'язків і контактів з сім'єю,** зокрема через намагання залучити основних піклувальників до прийняття ключових рішень стосовно дитини, крім випадків, коли компетентним органом визначено, що це суперечить найкращим інтересам дитини.

Комплексна оцінка та визначення найкращих інтересів

- Процеси возз'єднання сім'ї та реінтеграції повинні відповідати міжнародним стандартам і кращим практикам ведення справ та надання послуг. **Згідно з міжнародними стандартами, усі рішення повинні прийматися в кожному випадку індивідуально, враховуючи передусім найкращі інтереси дитини.**⁵⁰
- Оцінка має включати цілісну картину про дитину та охоплювати такі аспекти, як безпека, стосунки та прив'язаність, стан фізичного та психічного здоров'я, потреби щодо розвитку, а також освітні потреби. **Погляди та вподобання дитини мають братися до уваги відповідно до сформованої спроможності та дієздатності,** та повною мірою відображатися в оцінці.
- Спеціалісти, які приймають і працюють з дітьми без супроводу та дітьми, розлученими з сім'єю, до, під час та після возз'єднання, повинні мати відповідну підготовку щодо ведення справ із захисту дітей** під час надзвичайних ситуацій, надання догляду з обізнаністю щодо наслідків травм, а також мати здатність будувати довірливі стосунки з дитиною, сім'єю та чинним доглядачем. При цьому важливу роль відіграють команди, які працюють на місцях, культурні медіатори, а також інформування про процедури та процеси зрозумілою для дітей мовою. **Фахівці, які ведуть справи, повинні вміти спілкуватися з дитиною та сім'єю їхньою рідною мовою чи мовою, яку вони обирають для спілкування.**
- У випадках, коли дитина має комплексні потреби, зокрема фізичні, інтелектуальні, сенсорні чи психосоціальні порушення, емоційні чи поведінкові проблеми, ризик експлуатації або додаткову травму (наприклад, була свідком насильства, смерті або має членів сім'ї, які зникли безвісті), **їй необхідно надати необхідну підтримку, а ці потреби враховувати** під час організації альтернативного догляду, плануванні, підготовці та проведенні возз'єднання.
- Проведення сімейних групових консультацій і зустрічей в режимі конференц-**

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

50 УВКБ ООН (2021). [Настанови щодо процедур забезпечення найкращих інтересів: оцінка та визначення найкращих інтересів дитини](#)

6

зв'язку, коли це є можливим (досвід пандемії COVID-19 продемонстрував можливості використання WeChat, WhatsApp, Skype або Zoom для віртуальних зустрічей), може сприяти узгодженню проміжних планів і домовленостей, підтримці зв'язку між дитиною та сім'єю, а також прийняттю рішень про возз'єднання.

- **Має бути визнана важливість неформальних мереж підтримки, які діти мають у громадах, що їх приймають.** Ці мережі часто включають однолітків з їхніх країн походження та інших дітей без супроводу, з якими вони мають спільний досвід, культуру та мову.

Допомога та сприяння безпечному та ефективному возз'єднанню та реінтеграції

- **Возз'єднання та реінтеграція дітей мають бути безпечними та відповідати визнаним міжнародною спільнотою рекомендаціям** задля безпечного, ретельно продуманого повернення дітей до їхніх родин, яке буде сталим та одержуватиме належну підтримку.⁵¹
- **У процесі возз'єднання мають розглядатися члени розширеної родини (зокрема бабусі, дідусі, двоюрідні брати і сестри, тітки, дядьки),** оскільки діти без супроводу можуть мати зв'язки з більш віддаленими членами родини, з якими вони, можливо, хотіли б жити, але не можуть через чинні правила (внаслідок чого деякі діти вирішують переїжджати самостійно, тим самим підвищуючи ризики для себе). У випадках втрати життя батьків возз'єднання з розширеною родиною має залишатися пріоритетом.
- **Консультування дітей та їхніх родичів перед возз'єднанням** (незалежно від того, переїжджає дитина до дорослого чи навпаки) має підтримуватися як складова процесів реінтеграції.
- У контексті конфлікту в Україні та його впливу на безпеку, благополуччя та засоби до існування сімей **надзвичайно важливо оцінювати, які послуги та підтримка можуть бути необхідними в кожному індивідуальному випадку для успішної реінтеграції та запобігання подальшому розлученню,** оскільки сім'ї стикаються з викликами щодо забезпечення повсякденних потреб та догляду за своїми дітьми.
- Надзвичайно важливо забезпечувати **постійну підтримку та моніторинг** ситуації дітей, які возз'єдналися та були повернені в сім'ї, для **посилення спроможності сім'ї надавати належний догляд і піклування в таких складних умовах, а також забезпечення доступу до необхідних для цього послуг.**

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

51 Більш докладно див. [Рекомендації щодо реінтеграції дітей](#).

6

- **Транскордонне співробітництво між установами та міністерствами з питань захисту дітей у всіх країнах має займати центральне місце в зусиллях, спрямованих на возз'єднання сімей та реінтеграцію дітей, які були евакуйовані до інших країн.**

Це включає співпрацю в контексті ведення справ для сприяння розшуку, оцінці та визначенню найкращих інтересів, а також реалізації возз'єднання дитини та сім'ї з наданням підтримки дітям та їхнім сім'ям, коли виникатиме необхідність.

- **Кожна дитина має право залишатися в третій країні, її право шукати притулку має бути забезпечено в усіх випадках з дотриманням принципу недопустимості примусового повернення.**
- **Консультування та психосоціальна підтримка мають надаватися дітям, які не можуть возз'єднатися з батьками чи іншими членами сім'ї та чиї сім'ї залишилися в Україні.**
Необхідно сприяти підтримці регулярних контактів з членами родини, які залишилися вдома, враховуючи бажання дитини та її найкращі інтереси, для підтримки стосунків та зв'язку з колом знайомих, які є соціальною опорою для дитини.

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА
ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ
ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ
ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ
СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ
СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ
І СУРОГАТНЕ
МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА
ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ
РЕСУРСИ

ВСТУП

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА
ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ
ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ
ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ
СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ
СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ
І СУРОГАТНЕ
МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА
ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ
РЕСУРСИ

Photo: Save the Children

7

Міждержавне усиновлення та сурогатне материнство

КЛЮЧОВІ МІРКУВАННЯ

- Згідно з глобальною статистикою організації International Social Service, у 2020 році Україна посіла друге місце у світі за кількістю міжнародних усиновлень.⁵²
- До початку конфлікту Україна була другим за популярністю місцем для іноземних пар, які прагнули одержати послуги сурогатного материнства.⁵³
- У мирний час питання про міждержавне усиновлення дитини має розглядати лише тоді, коли встановлено, що дитина придатна для усиновлення, розглянуто варіанти влаштування дитини в країні, це відповідає найкращим інтересам дитини та існує згода осіб, які на законних підставах діють від імені дитини.
- Під час надзвичайних гуманітарних ситуацій, таких як конфлікт, загальноприйнятим принципом зобов'язань держав відповідно до міжнародного права⁵⁴ є те, що усиновлення не є прийнятним заходом реагування стосовно дітей без супроводу та дітей, розлучених

52 International Social Service. Місячний огляд № 257, грудень 2021 р.

53 International Social Service. Криза в Україні та оновлення міжнародних стандартів, 23 березня 2022 р.

54 Діти, позбавлені сімейного оточення через збройний конфлікт в Україні: транскордонний захист та міждержавне усиновлення: інформаційна записка Постійного бюро Гаазької конференції з міжнародного приватного права (16 березня 2022 р.); Див. також [Заклик до мораторію на міждержавне усиновлення у відповідь на конфлікт в Україні](#) (25 травня 2022 р.).

7

з сім'єю, якщо не вичерпано всі можливості та не було докладено всіх зусиль для розшуку та возз'єднання з сім'єю. В умовах хаосу неможливо визначити, чи насправді дитина може бути усиновлена, та забезпечити всі належні гарантії. Діти можуть помилково вважатися сиротами, навіть якщо мають членів сім'ї, які їх активно розшукують. Це стосується дітей, евакуйованих з різних закладів інституційного догляду (зокрема з дитячих будинків, шкіл-інтернатів, будинків дитини), оскільки багато з них також мають членів сім'ї.

- Діти без супроводу та розлучені з сім'єю є надзвичайно вразливими в контексті торгівлі людьми та інших форм експлуатації. Криза, що триває, не дозволяє гарантувати, що комерційна чи кримінальна вигода, шахрайство, торгівля дітьми та обман біологічних батьків не відіграють жодної ролі в процесі усиновлення.
- The Ukrainian authorities have issued guidance⁵⁵, яка містить чіткі вимоги щодо взяття на облік дітей без супроводу та дітей, розлучених з сім'єю, органами країни перебування з включенням їх до системи захисту дітей у цій країні. Такі органи також мають передавати відповідну інформацію в консульські установи України та співпрацювати з українськими органами влади з метою забезпечення оцінки всіх можливостей возз'єднання та повернення.
- У світі загалом відсутній консенсус щодо сурогатного материнства, при цьому слабе врегулювання цього питання може призводити до серйозних порушень прав усіх учасників, особливо дітей. Згідно з Веронськими принципами, діти, народжені через сурогатне материнство, сурогатні матері, майбутні батьки та особи, які надають репродуктивний матеріал людини, є особливо вразливими та мають ризики щодо експлуатації.

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

КЛЮЧОВІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

- **Міждержавне усиновлення не повинно відбуватися під час або відразу після надзвичайної ситуації, в тому числі коли йдеться про збройний конфлікт.** В умовах надзвичайної ситуації підвищується ризик викрадення, продажу чи торгівлі дітьми, а також незаконного усиновлення (для більш докладної інформації див. [Заклик до мораторію на міждержавне усиновлення як реагування на конфлікт в Україні](#)). Необхідно докладати всіх зусиль, щоб знайти вцілілих родичів, близьких та інших людей, з якими дитина має особисті зв'язки. **Україна ввела мораторій на усиновлення, в тому числі міждержавне, під час надзвичайного стану, і цей мораторій поширюється на країни, які прийняли переміщених з України дітей.**
- Якщо сім'я перебувала в процесі усиновлення дитини з України, при цьому остаточне рішення про усиновлення було прийнято до початку конфлікту, важливо, щоб передача

⁵⁵ Уряд України, 17 березня 2022 р. Як допомогти дітям без супроводу під час воєнного стану в Україні. Центр протидії дезінформації при РНБО України описав правила перетину кордону дітьми до 16 років, 13 березня 2022 р.; Порядок перетинання кордону дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, 28.02.2022.

7

дитини прийомним батькам відбувалася відповідно до стандартів міжнародного права, під наглядом органів влади України та у відповідності до законів країни, де проживатиме усиновлена дитина. **Потенційним усиновлювачам слід звернутися до відповідного центрального органу з усиновлення або акредитованого органу з усиновлення для отримання найактуальнішої інформації та консультації, при цьому вони мають утримуватися від самостійних дій.**

- **Дітям, які народилися або мають невдовзі народитися через сурогатне материнство, має бути забезпечено захист і безпека.** Інформація про їх особу має бути збережена, так само як і медична історія; цим дітям має бути надано громадянство задля уникнення безгромадянства.
- Надзвичайно важливо, щоб **права дітей та всіх сторін, залучених до процедур сурогатного материнства, були безпосередньо дотримані та захищені**, особливо під час конфлікту, коли зростає ризик експлуатації для цієї категорії осіб.
- Відповідно до **Веронських принципів**⁵⁶, національні законодавчі, судові та політичні підходи до сурогатного материнства мають ґрунтуватися на системі принципів дотримання прав людини.
- **Рекомендації ООН щодо альтернативного догляду за дітьми** визначають, що дітей у надзвичайних ситуаціях не слід переміщати в країну, яка не є місцем їх звичного проживання, з метою альтернативного догляду, за винятком ситуацій, коли для цього є вагомі причини, що стосуються здоров'я, медичної допомоги чи безпеки. Коли дитину необхідно обов'язково перевезти, вона має залишатися якомога ближче до свого дому, супроводжуватися кимось з батьків або піклувальником, і має бути чіткий план щодо її повернення.
- **Оцінка найкращих інтересів має проводитися** для забезпечення потреб кожної дитини індивідуально.

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА
ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ
ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ
ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ
СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ
СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ
І СУРОГАТНЕ
МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА
ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ
РЕСУРСИ

Photo: Save the Children

8

Забезпечення спрямування міжнародної підтримки на збереження дітей у сім'ях та посилення систем захисту дітей

КЛЮЧОВІ МІРКУВАННЯ

- Хвиля міжнародної підтримки України та особлива турбота про вразливих дітей та сім'ї, зокрема дітей, які опинилися без супроводу чи розлучилися зі своїми сім'ями, є важливим проявом глобальної солідарності. У багатьох випадках це дає змогу організувати та надати життєво важливу практичну підтримку на місцях.
- Україн важливо, щоб підтримка спрямовувалася в ефективний і належний спосіб під наглядом національних органів влади, відповідальних за запобігання жорстокому поводженню, торгівлі людьми та іншим формам експлуатації, а також запобігання розлученню, підтримку сімей у піклуванні про своїх дітей у таких надзвичайно складних обставинах та організацію відповідного догляду для дітей, розлучених з сім'єю. Приватні ініціативи зі сприяння переміщенню дітей через кордон створюють серйозні побоювання щодо захисту і безпеки та значно збільшують пов'язані з цим ризики.
- Хоча у засобах масової інформації їх часто невірно представляють як сироти, більшість дітей без супроводу та розлучених з сім'ями внаслідок переміщення під час цієї кризи чи з інших причин ще до початку кризи мають батьків або членів розширеної родини,

8

з якими вони можуть возз'єднатися з належною допомогою. Багато з цих дітей мають живих родичів або законних опікунів, які, можливо, не були проінформовані про їхнє переміщення.

- Діти, розлучені зі своїми сім'ями, є надзвичайно вразливими в умовах конфлікту. Діти, які виховуються в інтернатних закладах, діти з інвалідністю та захворюваннями, а також діти, які були переміщені, стикаються з серйозними ризиками щодо безпеки, здоров'я, харчування та благополуччя.
- Плутанина та невірна інформація про становище та статус дітей також можуть призводити до неналежного та шкідливого реагування. Відсутність точних та актуальних даних про дітей в інтернатних закладах, відсутність системи реєстрації дітей, переміщених всередині країни та за кордон, а також неясність ситуації щодо законної опіки та документів створюють значні ризики зникнення, торгівлі та експлуатації дітей як в Україні, так і за кордоном.
- Усі діти в надзвичайних ситуаціях наражаються на ризики щодо захисту дітей. Важливо, щоб усі працівники та волонтери, залучені до програм підтримки українських дітей та їхніх сімей, дотримувалися визначених процедур щодо захисту дітей під час взаємодії з дітьми.

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

КЛЮЧОВІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Пряма міжнародна допомога для підтримки дітей у сім'ях

- **Міжнародна підтримка завжди повинна посилювати наявні місцеві та національні зусилля**, і потрібно уникати створення паралельних систем, які можуть підірвати місцеві механізми та місцеві кадри.
- Міжнародна допомога має спрямовуватися на зусилля, які підтримують догляд за дітьми в сім'ях. **Необхідно докладати всіх зусиль, щоб діти залишалися зі своїми сім'ями, рідними та громадою.**
- Ресурси мають спрямовуватися на **забезпечення надання послуг, матеріальної, психосоціальної та іншої підтримки для запобігання розлученню сімей.**
- **Дітей з інвалідністю необхідно включати до всіх послуг підтримки, а також забезпечувати доступ спеціальних залежно від виду інвалідності, за необхідності.** Дані на рівні програми мають включати дезагрегацію за критерієм інвалідності, якщо це можливо, і передаватися фахівцям-практикам для оцінки потенційних прогалин.
- Міжнародна підтримка дітей, розлучених зі своїми сім'ями внаслідок переміщення під час цієї кризи, або з інших причин до її початку, **має фокусуватися на забезпеченні якомога швидшого встановлення контакту та возз'єднання.**
- Слід продовжувати докладати всіх зусиль для запобігання інституалізації дітей та сприяти альтернативним варіантам догляду в сім'ї, в тому числі для дітей з інвалідністю, в Україні

8

та в країнах перебування. Міжнародна підтримка, зокрема кошти, які надаються через Overseas Development Assistance, програми гуманітарної допомоги та приватних донорів, має надаватися з метою суттєвого розширення можливостей для влаштування у сімейні форми альтернативного догляду, за необхідності. Див. також розділ Догляд і захист дітей в умовах інституційного догляду в Україні та країнах перебування.

Забезпечення належної підготовки та підзвітності волонтерів, які надають підтримку та допомогу дітям у сім'ях

- **До подорожування**, волонтери мають звернутися до місцевих органів влади та організацій на місцях за порадами стосовно того, як найкраще підтримувати вразливих дітей та їхні сім'ї таким чином, щоб насамперед гарантувати безпеку дітей.
- **Проходження перевірки має бути обов'язковим, а політика і процедури захисту дітей – чітко визначені та визнані всіма волонтерами.** Усі волонтери мають пройти навчання та діяти під керівництвом і наглядом. Перш ніж почати надавати будь-яку підтримку, кожен волонтер має ознайомитися та підписати кодекс поведінки і пройти навчання з питань гарантування захисту.
- **Програми, які залучають волонтерів, мають бути розроблені таким чином, щоб допомагати сім'ям залишатися разом і запобігати розлученню.** Це може включати психосоціальну підтримку, економічну підтримку, навчання позитивних навичок батьківства, різноманітні освітні можливості. Необхідно робити все, щоб запобігати розлученню сімей, а якщо дитина розлучилася зі своєю сім'єю, звертатися до організацій із захисту дітей, уповноважених проводити розшук та сприяти возз'єднанню.
- **Волонтерам не слід взаємодіяти з дітьми, які розлучилися з сім'ями, в тому числі з дітьми в інтернатних закладах** або дітьми, які жили в інтернатних закладах до війни, натомість дозволяти дітям отримувати емоційну та соціальну підтримку від піклувальників, яких вони знають.

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

Ключові ресурси

Better Care Network: [Ukraine Response Care Resources](#)

Better Care Network, The Alliance for Child Protection in Humanitarian Action, and UNICEF. September 2020. [Guidance for Alternative Care during the COVID-19 Pandemic](#)

Better Care Network, UNICEF. December 2020. [It's time for care: Prioritizing quality care for children during the COVID-19 pandemic](#)

Better Care Network, The Alliance for Child Protection in Humanitarian Action, and UNICEF. April 2020. [Technical Note on the Protection of Children during the COVID-19 Pandemic: Children and Alternative Care-Immediate Response Measures](#)

Changing the Way We Care. March 2022. [Critical Considerations for Movement of Children During a Humanitarian Crisis](#)

Changing the Way We Care. 2022. Safeguarding [Toolbox](#): For organisations to develop & implement effective, relevant safeguarding policies and practices

European Union Agency for Fundamental Rights. 2022. [Guardianship systems for unaccompanied children in the European Union: developments since 2014](#)

European Union, [Temporary Protection Directive](#) under Council Implementation Decision 2022/382.

Eurochild, Child Circle and UNICEF. May 2022. [Discussion Paper on guardianship, care arrangements and custodial responsibilities for unaccompanied and separated children fleeing Ukraine and arriving in the European Union](#)

Eurochild. May 2022. [How can we support children fleeing Ukraine?](#) Mapping of Legal and Policy Frameworks in 13 Countries

Eurochild December 2021. DataCare – [Country Overviews](#)

Eurochild and UNICEF. 2021. [Better data for better child protection systems in Europe: Mapping how data on children in alternative care are collected, analyzed and published across 28 European countries](#)

Government of Ukraine, Decree № 264, of 12 March 2022: Border crossing rules for children, persons with disabilities and persons accompanying - Booklet prepared by the Ministry of Social Policy (In [Ukrainian](#) and in [English](#))

Government of Ukraine, Decree № 302, of 17 March 2022: Establishment of the Coordination Hub on Rights of Children during martial law, co-headed by the Minister of Social Policy and President's Envoy on Rights of Children and Children's Rehabilitation

Government of Ukraine, Procedure 166 (in [Ukrainian](#), in [English](#)) and 179 (in [Ukrainian](#))

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА
ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ
ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ
ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ
СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ
СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ
І СУРОГАТНЕ
МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА
ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ
РЕСУРСИ

Government of Ukraine, [On approval of the Procedure for conducting activities on adoption and supervision of the observance of the rights of adopted children, and On Amendments to the Procedure for Adoption Activities and Supervision of Observance of the Rights of Adopted Children](#)

Inter-agency Statement, 14 March 2022: [Key Recommendations to Uphold the Rights of Ukrainian Children Deprived of Family Care](#)

Inter-agency Statement, 25 May 2022: [Call for a Moratorium on Inter-country Adoption in Response to the Conflict in Ukraine](#)

International Social Services. 29 March 2022. [Fact Sheet: Ukraine Crisis and International Standards](#)

KIND. 2022. [Note on Unaccompanied Children Fleeing From Ukraine](#)

OCHA. Ukraine Protection Cluster. 2022. [Recommendations on Humanitarian Evacuation of Civilians in Ukraine](#)

Save the Children. 2010. [Alternative Care in Emergencies Toolkit](#)

Save the Children. 2012. Safeguarding children in emergencies:

- [Toolkit 1: Safeguarding standards](#)
- [Toolkit 2: How to ensure the implementation of the minimum standards](#)
- [Toolkit 3: Safeguarding references](#)

The Alliance for Child Protection in Humanitarian Action. 2017. [Field Handbook on Unaccompanied and Separated Children](#)

The Alliance for Child Protection in Humanitarian Action. 2017. [Toolkit on Unaccompanied and Separated Children](#)

The Alliance for Child Protection in Humanitarian Action. 2019. [Minimum](#)

[Standards for Child Protection in Humanitarian Action](#)

The Alliance for Child Protection in Humanitarian Action. 2022. [Alliance Child Protection Advocacy Messages for the Ukraine Crisis](#)

Terre des hommes. 2009. [How to keep children safe as a volunteer responding to the Ukraine emergency](#)

United Nations General Assembly. 2010. [United Nations Guidelines for the Alternative Care of Children](#) A/RES/64/142

United Nations General Assembly. 2019. [Resolution on the Rights of the Child - Children without parental care](#). A/RES/74/133

UNHCR. 2021. [Best Interests Procedure Guidelines: Assessing and Determining the Best Interests of the Child](#)

UNICEF. 2022. [Guidance for protecting displaced and refugee children in and outside of Ukraine](#)

Missing Children Europe. [Children from the Ukraine reported missing in the EU](#)

European Disability Forum [resources](#)

Keystone Moldova [hotline for disability services](#)

Постанова Кабінету Міністрів України від 12 березня 2022 №264 “Про внесення змін до Правил перетинання кордону громадянами України”. Пам’ятка щодо перетинання державного кордону дітьми, особами з інвалідністю та особами, які їх супроводжують, в умовах надзвичайного та воєнного стану, підготовлена Міністерством соціальної політики України ([українською](#) та [англійською](#) мовами).

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМ

5

ВОЗЗ’ЄДНАННЯ СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ І СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ

Постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2022 року №302 “Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану”. Координаційний штаб спільно очолюють Міністр соціальної політики України та Уповноваженого Президента України з питань прав дитини та дитячої реабілітації, [українською мовою](#).

Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року №166 “Про внесення змін до Правил перетинання кордону громадянами України” ([українською](#) та [англійською](#) мовами) та Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2022 року №179 “Про внесення змін до пункту 24 Правил перетинання кордону громадянами України” ([українською мовою](#)).

Постанова Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2008 року №905 “Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей” з відповідними змінами.

вступ

ЗАПОБІГАННЯ

1

ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА
ПЕРЕСЕЛЕННЯ

2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ
ДОГЛЯД

3

ПАТРОНАТНИЙ
ДОГЛЯД

4

ПОСИЛЕННЯ
СИСТЕМ

5

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ
СІМЕЙ

6

УСИНОВЛЕННЯ
І СУРОГАТНЕ
МАТЕРИНСТВО

7

МІЖНАРОДНА
ПІДТРИМКА

8

КЛЮЧОВІ
РЕСУРСИ